

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

CHUDOBA JAKO ANTROPOLOGICKÝ PROBLÉM

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Kolářová, Dr. theol.

Autor práce: Denisa Nováková

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: 2

2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 29. 3. 2019

.....

Nováková Denisa

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Lucii Kolářové, Dr. theol. za cenné rady a připomínky.

OBSAH

Úvod.....	6
1 Vymezení pojmu chudoba a souvisejících pojmů	9
1.1 Koncepty chudoby.....	14
1.1.1 Subjektivní a objektivní chudoba	14
1.1.2 Absolutní a relativní chudoba	14
1.1.3 Statusová chudoba	15
1.1.4 Stará a nová chudoba	16
1.1.5 Rozdělení dle Waltera Kaspera	17
1.2 Skupiny obyvatel ohrožené chudobou	18
1.2.1 Staří lidé	18
1.2.2 Ženy	19
1.2.3 Děti	19
1.2.4 Lidé s postižením	20
1.2.5 Etnické minority	21
1.2.6 Osoby bez přístřeší	22
2 Fyzická či ekonomická chudoba	23
2.1 Ztráta zázemí, bezdomovectví.....	24
2.2 Nezaměstnanost.....	26
2.2.1 Druhy nezaměstnanosti.....	27
2.2.2 Nezaměstnanost a chudoba	28
2.2.3 Dávky sociálního zabezpečení – podpora v nezaměstnanosti	29
3 Kulturní chudoba	30
3.1 Diskriminace ve vzdělávacích a pracovních příležitostech.....	31
3.2 Sociální exkluze – vyloučenost ze společenského a kulturního života	38
4 Vztahová chudoba.....	39
4.1 Komunikační obtíže	41
4.2 Osamělost	42
5 Duchovní a duševní chudoba	45
5.1 Neorientovanost, vnitřní prázdnota	49
5.2 Beznadějnost, zoufalství, duševní zpustlost	51
5.3 Morální a duchovní zmátek	52
6 Stát a chudoba	54

6.1	Systém pomoci v hmotné nouzi	55
6.1.1	Osoba v hmotné nouzi	56
6.1.2	Životní a existenční minimum	56
6.1.3	Dávky pomoci v hmotné nouzi.....	57
6.1.3.1	Příspěvek na živobytí.....	57
6.1.3.2	Doplatek na bydlení	57
6.1.3.3	Mimořádná okamžitá pomoc	58
6.2	Systém pomoci státní sociální podpory.....	58
6.2.1	Dávky státní sociální podpory	59
6.2.1.1	Přídavek na dítě.....	59
6.2.1.2	Rodičovský příspěvek	59
6.2.1.3	Příspěvek na bydlení.....	59
6.2.1.4	Porodné	59
6.2.1.5	Pohřebné.....	60
6.3	Nástroje státu k řešení chudoby	60
7	Křesťanství a chudoba	61
7.1	K historickému kontextu	63
7.2	Náboženská nabídka smyslu	65
7.3	Chudoba jako integrální záležitost člověka.....	70
	Závěr	73
	Seznam použitých zdrojů	75
	Abstrakt	81
	Abstract.....	82

Úvod

Ve své práci se zabývám tématem, které je spojeno s chudobou a s člověkem. Proto zní téma práce Chudoba jako antropologický problém. Námět jsem si vybrala z jednoho prostého důvodu: již z názvu mne zaujalo antropologické hledisko. Tím je pohled na chudobu jako celkový pohled na člověka, který strádá ve všech směrech. Poněvadž chudoba se netýká pouze materiálního nedostatku. Pod tímto pojmem se ukrývá mnohem více, než může člověka při první zmínce o chudobě napadnout. Při hlubším zamyšlení si člověk uvědomí, že když se řekne slovo chudoba, neznamená to být jen chudý v tom smyslu, že daná osoba nemá dostatek peněz například na jídlo a oblečení. Najednou si člověk uvědomí, že lidé mohou strádat i jinak, nemateriálně. Tedy celkovou chudobou. To znamená všemi oblastmi lidského bytí. Tímto tématem chci poukázat mimo jiné i na to, že lidé většinou pomýšlejí právě na materiální chudobu, které si lze snadněji všimnout než té nemateriální, která se ukrývá v člověku samotném, v jeho nitru. Lidé mohou snáze vnitřní povahu chudoby přehlédnout, a tudíž nemají povědomí o tom, že vnitřní chudoba může být někdy pro člověka dokonce složitější, a může mu způsobovat i těžké zdravotní a psychické komplikace.

Předložená diplomová práce je prací teoretickou. Jejím cílem je rozlišit a popsat jednotlivé aspekty chudoby a v celku zjištěných souvislostí reflektovat a interpretovat daný fenomén komplexně jako antropologický problém.

Pro základní orientaci v práci vycházím zejména z knihy Milosrdenství od Waltera Kaspera, který rozlišuje skutky tělesného a duchovního milosrdenství, čímž mě inspiroval k rozlišování různých druhů chudoby, které oněm různým typům milosrdenství odpovídají. Autor poukazuje na to, že je třeba všimnout si osob nacházejících se v nouzi a pomáhat jim těžké období překonat. V knize se píše o zlepšování situace i odpouštění hříšných činů.

V první kapitole diplomové práce se snažím vymezit pojmy, které s chudobou souvisí a které chci vysvětlit a dovést tak čtenáře k jejich lepšímu pochopení. První kapitola se dělí na koncepty chudoby, o kterých se v současné literatuře píše, a zabývá se také tím, jaké osoby chudoba zpravidla postihuje. Popisují zde rozdíl mezi subjektivní a objektivní chudobou, absolutním a relativním měřítkem chudoby, chudobou z hlediska společenského statusu, přerod ze staré chudoby na novou a v neposlední řadě se krátce také zmiňuji o rozdělení, jaké ve své knize uvádí Walter

Kasper, který se inspiruje Novým zákonem a skutky milosrdenství. Skupiny, které nejvíce chudoba postihuje, bývají zpravidla staré osoby, osoby ženského pohlaví, dětská věková kategorie, lidé s postižením, osoby patřící určitému etniku a osoby bez přístřeší.

Druhá kapitola označuje první druh chudoby, kterým je fyzická či ekonomická chudoba, pod níž se v první části věnuji ztrátě zázemí, a celkově bezdomovectví. Druhá část je věnována nezaměstnanosti, kde je popsáno, jak k nezaměstnanosti dochází, jaké jsou důsledky nezaměstnanosti a jakými způsoby se člověk do této situace může dostat. Dále v této kapitole rozlišuji možné druhy nezaměstnanosti. Jak nezaměstnanost souvisí s chudobou a jak je možné pomoci osobám, které jsou bez zaměstnání. Jakou roli hraje v nezaměstnanosti dávka, zvaná podpora v nezaměstnanosti, která je poskytována potřebným osobám ze sociálního zabezpečení.

Ve třetí kapitole se zabývám tím, co vše sebou kulturní chudoba nese. Věnuji se zejména diskriminačnímu chování ve vzdělávacích a pracovních příležitostech. A také sociálnímu vyloučení, které je velkým předpokladem pro osoby ohrožené chudobou, jelikož bývají společností opovrhováni a utiskováni.

Ve čtvrté kapitole je rozepsána chudoba, kterou člověk pocítuje v blízkosti k druhým osobám. Vztahová chudoba s sebou nese potíže v komunikaci, a především osamělost, která sužuje nejednoho člověka, žijícího dnes třeba i v rušném velkoměstě plném obyvatel.

Do páté kapitoly jsem zařadila problém chudoby z hlediska duchovního a duševního nedostatku. Je zde poukazováno na to, že spiritualita k člověku patří a hraje v lidském životě podstatnou roli, čímž je zejména nalezení a uchycení smysluplnosti života. Taktéž i duševní zdraví hraje významnou roli v životě lidí a je s duchovnem vzájemně propojeno.

Šestá kapitola nese název stát a chudoba. V této kapitole rozebírám, jak se stát může v sociálních otázkách angažovat a jakou roli zastává. Dále seznamuji čtenáře se systémem pomoci v hmotné nouzi a jeho dávkami a taktéž popisuji i systém státní sociální podpory a dávky, které je možné poskytnout. Na konci této kapitoly se krátce zaměřuji na opatření státu vůči chudobě.

Poslední částí v této diplomové práci je sedmá kapitola, která se zabývá křesťanstvím a chudobou. Stručně se zmiňuji o historii tématu chudoby v kontextu křesťanství a dále i ve vztahu k myšlence, že náboženství může člověku dávat smysl života, což se lidí ohrožených jakýmkoli typem chudoby vždy bezprostředně týká.

1 Vymezení pojmu chudoba a souvisejících pojmů

Přítomnost chudoby a problémy, které jsou s ní spojené, vnímáme všude okolo sebe. Záleží pouze na konkrétní osobě, jaký postoj k této situaci zaujme a jak chce problém vnímat, zda před ním chce raději sklopit zrak a předstírat, že nic nevidí, nebo se bude snažit problémům chudoby porozumět.¹

Chudoba neznamena pouze stav, kdy nedochází k uspokojování základních lidských potřeb, jako je jídlo, kvalitní čistá voda, hygienické a zdravotnické zařízení, přístřeší, edukace a informace, ale týká se i chybějícího kapitálu, znalostí a dovedností nebo nedostatku kontroly zdrojů.²

Tento sociální jev může být také chápán jako problém nedůstojného života některých osob ve smyslu odloučenosti, samoty, nepřijetí či diskriminace. Život v chudobě tedy neznamena pouze nedostatek peněz na potraviny, oblečení nebo bydlení, ale znamena i omezené možnosti, které mohou vést až k sociálnímu vyloučení. Vyloučení se může týkat také oblasti ekonomické, politické a kulturní. V prvním případě jde o nezaměstnanost, u politického vyloučení o odmítání občanských, politických, ale i základních lidských práv, a v posledním případě o zamezování práv jednotlivce či skupiny na kultuře společnosti.³

Chudoba tedy neznačí jen stránky člověka, které jsou materiálního původu, nýbrž je spojená s psychologickou stránkou člověka, která má z hlediska chudoby za následek pocitu studu, ponížení i pocitu bezmoci a neschopnosti plnit základní pravidla, která panují v dané společnosti.⁴

¹Srov. HALUŠKOVÁ, E., BOŽIK J. *Chudoba, společenské súvislosti a sociálne politiky na jej odstránenie*. Bratislava: IRIS, 2015, s. 17.

²Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1999, s. 11.

³Srov. HALUŠKOVÁ, E., BOŽIK J. *Chudoba, společenské súvislosti a sociálne politiky na jej odstránenie*, s. 25.

⁴Srov. HORKÝ, O. Rozvoj, participace a lidská práva. Nesnadná cesta k naplňování práva na rozvoj. In: WAISOVÁ, Š. *Chudoba a bohatství v současném světě: sborník z konference*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 10.

Jedním z nejdůležitějších atributů chudoby je její délka. Mareš (2002) zdůrazňuje, že dočasná deprivace či krátké období chudoby, které je často spojeno s konkrétním životním obdobím, bývá méně závažné než dlouhodobá chudoba.⁵

Osoba, kterou zasáhla chudoba, se nachází v nepříznivé sociální události. Tuto událost nejlépe vystihuje § 3 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Dle zákona je tento stav definován jako „oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením.“⁶

Dá se říci, že svět rozděluje dvě kultury. Kultura bídy a kultura spotřeby. V rozvojových zemích se bída označuje jako hromadná chudoba, v průmyslově rozvinutých státech se vytváří bohatství v území uvnitř jiného území. Podle Mareše již v roce 1990 zaznamenala Světová banka přibližně 1,13 miliard obyvatel Země žijících v chudobě. Průvodními jevy bídy jsou hlad a s ním spojená podvýživa, různé druhy nemocí, které souvisí s neadekvátním bydlením i špatným životním prostředím.

Koncem 70. let panoval názor, že chudoba v evropském prostoru neexistuje, pouze s výjimkou chudoby reziduální pro zaostalá území některých států. Ovšem ukázalo se, že fungování sociálního státu, růst životního standardu, formování střední třídy a celkový růst bohatství společnosti nezajistily vymýcení chudoby, a proto i přes ekonomický růst a přerozdělování příjmů chudoba nadále existovala.⁷

Hlavními příčinami proniknutí chudoby do společnosti byla rychlá globalizace ekonomiky, docházelo ke ztrátě jistého zaměstnání a narůstala tak strukturální nezaměstnanost. Také technický pokrok měl na rostoucí chudobu vliv, kdy technologie začaly nahrazovat živou práci, a v důsledku světové ekonomiky se začala používat levná pracovní síla. Proto některé sociální skupiny, jako ženy, příslušníci etnických

⁵ Srov. SÝKOROVÁ, D., KLIMENTOVÁ E. *Poverty and social work*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2016, s. 5.

⁶ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 3.

⁷ Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*, s. 11.

skupin, starší lidé nebo nekvalifikovaní dělníci, byly těmito vývojovými změnami postihnuty.⁸

Fenomén chudoby je ovšem především společenský jev, a nikoli pouze ekonomický. Chudí lidé nežijí plnohodnotný život a jsou vyloučeni z aktivit, které jim za normálních okolností společenský život nabízí.⁹

„Chudí jsou ti, jejichž materiální, kulturní a sociální zdroje jsou natolik omezené, že jim nedovolují žít životem, který se v jejich společnosti předpokládá za ještě přijatelný.“¹⁰

Žít v jakémkoliv typu chudoby znamená mít nerovné příležitosti v porovnání s ostatními lidmi. Jedná se tedy o určité znevýhodnění, o určitou sociální nerovnost. Proto nyní rozliším dva pojmy týkající se chudoby, a to sociální nerovnost a sociální stratifikaci. Sociální nerovnost se člení na třídní, statusovou a kastovní. Setkáváme se s ní v několika oblastech sociálního života a zahrnuje také i nerovnosti v příjmech, majetku. Oproti tomu je sociální stratifikace hierarchizovaná nerovnost, a to veškerých sociálních kategorií, skupin nebo tříd. Jedná se o nerovné užívání zdrojů ve smyslu nerovných životních stylů a šancí. Významné jsou ale i nerovnosti týkající se například pohlaví nebo etnického původu.¹¹

Dnešní společnost neklade takový důraz na sociální třídy a rodiny, ale dochází především k individualizaci osudu člověka. Lidé se začali vymaňovat z vlivu církve a byli vytaženi z třídních vazeb a docházelo ke ztrátě podpory jejich tradičních sociálních sítí.¹²

Hlavní typy nerovnosti jsou nerovnost příjmová, statusová, nerovnost na pracovním trhu, ve schopnostech, v bohatství, ve vzdělání, v privilegiích, síle sdílených sociálních sítí a nerovnost v rozdělení vlivu či moci. Mezi patrné formy nerovného zacházení patří nerovnost bohatství a příjmu, čímž se rozumí peněžní částka, již osoba získává s určitou pravidelností za své aktivity uskutečňované na pracovním

⁸ Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*, s. 13.

⁹ Srov. HALUŠKOVÁ, E., BOŽIK J. *Chudoba, společenské súvislosti a sociálne politiky na jej odstránenie*, s. 16.

¹⁰ Srov. tamtéž, s. 32.

¹¹ Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*, s. 15.

¹² Srov. tamtéž, s. 26.

trhu. Jedinec tak dostává mzdu, rentu, podíl na zisku, dividendu nebo jiné druhy plateb, jako jsou dávky sociální podpory či sociální pomoci.¹³

Nerovnosti v příjmech jsou ovlivňovány především sociální pozicí, ale také pohlavím, věkem, profesí či etnickou příslušností a tak bývají důsledkem diskriminace. Příjmy se mohou lišit také na základě regionu, typu a velikosti sídla. To znamená, že příjmy jsou jiné v hlavním městě, a sice zpravidla vyšší, a nižší v malých městech či venkovských oblastech. Nerovnost v příjmech může být dále dána tím, jak je velká rodina nebo podle toho, jaký je v ní počet osob s vlastním příjmem. Velkou úlohu zde hraje také forma a stabilita příjmu, jelikož se příjem může pohybovat v čase podle ekonomického i životního cyklu, pohybu cen, inflace nebo podle změny velikosti dané rodiny. Neblahé důsledky, které se mohou projevit na příjmu, s sebou přináší nemoci, rozvod nebo změna pracovního místa a podobně. Tyto změny pak vyvolávají přesuny mezi příjmovou mobilitou a stabilitou. Jednotlivé osoby nebo rodiny se stávají chudými a bohatými, přesněji řečeno chudými a bohatými zůstávají na základě stability vlastních příjmů. I přesto se bohatí mohou stát chudými, a to tehdy, pokud se zvýší příjmy nebo výdaje v dané společnosti.¹⁴

Obecně se dá říci, že člověk žije v nerovném světě. Nerovnost funguje globálně, ale její úroveň je v každé zemi odlišná. Ve vyspělejších zemích jsou na tom obyvatelé mnohem lépe po zdravotní stránce, dožívají se celkově delšího věku a jsou i mnohem vzdělanější než obyvatelé zemí rozvojových. Nerovnost je zde patrná i co se týká životních příležitostí, jelikož obyvatelé vyspělejších zemí si mohou dovolit například více dovolených, mají možnost vyššího kariérního růstu apod. Situace se týká i lepší infrastruktury, lidé v domácnostech vlastní sociální zařízení, elektřinu i vodu, což obyvatelé některých chudých zemí nemají.

To, že ve světě i mezi lidmi panují jisté rozdíly, si lidé uvědomují i bez pomoci technických vymožeností. Nerovné podmínky vyvolávají u lidí negativní pocity, jako je nespravedlnost, či hněv.¹⁵

S nerovnostmi souvisí také důvěra, jelikož na ni má nerovnost negativní vliv. Dochází k rozčlenění osob na bohaté proti chudým, menšinových skupin proti

¹³ Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*, s. 27.

¹⁴ Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*, s. 27-28.

¹⁵ Srov. ACEMOGLU, D., ROBINSON, J. *Proč státy selhávají*. Praha: Argo Dokořán, 2015, s. 39.

většinovým a celkově vlád proti jejich občanům. Příčinou, proč tomu tak je, je skutečnost, že lidé se nacházejí během života v různých životních úrovních a vidí v nich pokaždé jistou rozdílnost společenského postavení. Člověk je nastavený tak, že si zpravidla hledá k sobě rovného. Tedy že se stýká s přáteli ze stejné či podobné sociální třídy. Jen zřídka se stává, že se jedinec dokáže vztahovat k o mnoho bohatším či chudším, než je on sám. Pozice ve společnosti, v níž se osoba nachází, stanovuje, kdo je pro ni bližší a kdo naopak vzdálenější, a to má vliv především na rozhodování, jak soucítit s druhými lidmi. Zásadním úkolem lidí je snažit se rozvíjet a udržovat vzájemnou důvěru.¹⁶

Chudoba se odráží na kvalitě života, která značí určitou úroveň prosperity obyvatelstva dané země. Dle Světové zdravotnické organizace jde o „*individuální vnímání postavení jedince ve světě v kontextu kulturních a hodnotových systémů a ve vztahu k jeho cílům, očekáváním, standardům a zájmům.*“¹⁷ Na základě této definice lze říct, že kvalita života daného jedince působí na několik oblastí. Konkrétně má vliv na fyzické či duševní zdraví lidí, sociální potřebnost vůči ostatním, na společenské vztahy obecně a v neposlední řadě též na vzájemnou důvěru. Kvalita života tedy poskytuje údaj o fyzickém, psychickém i sociálním stavu daného jedince.

Jiná definice hovoří o kvalitě života z několika úhlů pohledu. Pro svůj mnohorozměrný charakter je ze subjektivního hlediska označována jako určité hodnocení vlastní životní situace, ve které se daný jedinec nachází. Zahrnuje pocit fyzického zdraví, v tom smyslu, že člověk se cítí být fit a nepocítuje tak hrozbu onemocnění. Nejde ale jen o to, že se člověk cítí být zdravý po stránce fyzické. Celkově jde i o psychickou, náboženskou a ekonomickou stránku člověka, i o jeho společenskou zainteresovanost.¹⁸

Fenomén chudoby vzniká na základě potřeb člověka, které ale dotyčný nemůže z různých důvodů utišit. Nedostává se mu standardního přístupu ve vzdělávacím systému a profesní dráze. Nemá možnost dosahovat takové úrovně zdravotní péče, jako by bylo za normálních okolností běžné. Jeho situace mu nedovoluje poskytovat péči starým a nemocným, kteří jsou mu blízcí a o které by se rád sám staral. Život vede

¹⁶ Srov. WILKINSTON, R., PICKETT, K. *Rovnováha: proč je rovnost výhodná pro každého*. Všeň: Grimmus, 2013, s. 65.

¹⁷ BARTÁK, M. *Ekonomika zdraví: sociální, ekonomické a právní aspekty péče o zdraví*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, s. 22.

¹⁸ Srov. tamtéž, s. 22

potom často takového jedince k páchání trestné a násilné činnosti. Nebo není schopen zajistit veškeré finanční záležitosti, s kterými přichází do styku v každodenním životě, a je pro něj složité udržet tempo s většinou částí obyvatelstva.¹⁹

1.1 Koncepty chudoby

1.1.1 Subjektivní a objektivní chudoba

Subjektivní chudobou rozumíme způsob sebehodnocení osoby. Znamená to tedy způsob, jakým se sám člověk vnímá, za koho se považuje, zdali za chudého, či spíše naopak bohatšího. Záleží tedy na subjektivním pocitu daného jedince. Toto rozlišení nikterak přímo neurčuje, kdo je a kdo není ohrožený chudobou, jelikož je každý k této problematice jinak vnímavý. Z toho vyplývá, že se některý člověk může cítit jako chudý i přesto, že tomu tak fakticky není. Například pokud má tendence mířit k vyššímu společenskému statusu. Někdo naopak žije velmi skromným životem, ale svůj stav přitom považuje za celkem přijatelný. Proto je subjektivní chudoba považována spíše za ukazatel spokojenosti obyvatel než důvod pro sociálněpolitická opatření.²⁰

Objektivní způsob určování chudoby je výtvořem mysli člověka, zpravidla vymezovaný státem. Avšak jedná se o hodnocení, které je podloženo sociálněekonomickými údaji, jež jsou výsledkem analýz.²¹

1.1.2 Absolutní a relativní chudoba

Relativní chudobou rozumíme stav jednotlivce, jehož příjem se liší od průměrného příjmu ostatních osob v dané společnosti. Jeho příjem je nižší, nachází se pod hranicí těchto příjmů.²² Jedná se tedy o úroveň životních podmínek lidí, která je v daném místě a čase považována za uspokojivou. Relativní pohled na chudobu je „zaměřen“ více rozptýleně a je zapotřebí, aby zde stát svými prostředky přiměřeně zasahoval a přispěl tak k lepším životním podmínkám svých obyvatel.²³

¹⁹ Srov. RAŠTICOVÁ, M., BÉDIOVÁ, M. *Práce, nebo důchod?: senioři, trh práce a aktivní stárnutí*. Brno: B&P Publishing, 2018, s. 103.

²⁰ Srov. KOLIBOVÁ, H. *Sociální politika 2: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: OPTYS, 2008, s. 36-37.

²¹ Srov. tamtéž, s. 35.

²² Srov. BATTHYÁNY, K., a kol. *Právo nežít v chudobě*. Praha: Filosofia, 2010, s. 22.

²³ Srov. WAISOVÁ, Š. *Ve stínu modernity: perspektivy a problémy rozvoje*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2005, s. 299-300.

Absolutní chudobou rozumíme stav daného člověka a množství peněz, které tato osoba nezbytně potřebuje, aby si udržela minimální životní úroveň. Chápeme tím zajištění základních potřeb, jako je potrava, ošacení, bydlení, ale i dostupnost zdravotní péče, vzdělání aj.²⁴ Smyslem pomoci je podat pomocné lano, kterým se daná osoba „přítáhne“ a pomůže si dále vlastními silami. Jedná se tedy o podporu, způsob, jak jedinci pomoci k přežití či k jeho „odpíchnutí“ a postavení se na vlastní nohy. Pomoc je zaměřená na ty osoby, které si do této doby nemohly pomoci vlastním přičiněním a jejich potřeby tak nebyly uspokojeny.²⁵

1.1.3 Statusová chudoba

Tím, že poměry ve spotřebě jsou u každého člověka různé, dochází k tomu, že chudí lidé mají zhoršený přístup k některým statkům i službám. Lidé v nejhudších vrstvách mají dokonce přístup k těmto statkům a službám plně odepřen, důsledkem chudoby si tedy danou službu nebo statek nemohou dovolit.²⁶

Rozdíly ve spotřebě nezávisí pouze na tom, jak velký příjem máme. Může docházet k tomu, že i movitější muž nakoupí něčeho méně, než by dané věci nakoupil muž s nižším příjmem. Samozřejmě nás ovlivňuje i to, kde bydlíme, zda žijeme na venkově nebo spíše uvnitř velkých měst, nebo jakou máme profesi, nicméně to, jakou hladinu spotřeby věcí zvolíme, závisí také na otázce společenského statusu. Dále se rozdíly ve spotřebě odvíjí rovněž od určitých hodnot jednotlivců i skupin, standardů, věku, struktury rodiny apod. S vyššími příjmy máme větší možnost volby. Větší svobodu můžeme spatřovat ať už v otázce bydlení, vzdělávání, nebo věcí, které mají nějaký etický podtext. Tím z logiky věci vyplývá, že se lidé s menšími příjmy dostávají do svízelné situace a nemohou si tak dovolit například zdravotní péči, bydlení aj. na vyšší úrovni.

Každý jedinec zaujímá ve společnosti rozdílné postavení, čímž dochází k nerovným podmínkám. Struktura a celková úroveň spotřeby v životě člověka jsou natolik zásadní, že ovlivňují i náš výběr partnerů tak, že volíme například protějšek z přibližně stejného sociálního zázemí, jako máme my sami.²⁷

²⁴ Srov. BATTHYÁNY, K., a kol. *Právo nežít v chudobě*, s. 22.

²⁵ Srov. WAISOVÁ, Š. *Ve stínu modernity: perspektivy a problémy rozvoje*, s. 299-300.

²⁶ Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*, s. 31.

²⁷ Srov. tamtéž, s. 32-33.

Gesta poskytují člověku jistý status, který se netýká jen bohatství v rovině majetku, nebo vlivu a výkonnosti člověka. Mezi statkové symboly patří například i to, v jaké části města lidé bydlí, jakou značku automobilu, kosmetiky nebo mobilního telefonu používají, ale také jaké aktivity vykonávají. Například pokud hrají golf, mají rádi jízdu na koni, dostávají se do uzavřené společnosti, pokud děti studují na soukromých školách, nebo kolika cizími jazyky jsou schopni se domluvit. To vše o lidech cosi vypovídá a určuje jejich sociální status.²⁸

Jelikož je dnešní doba velmi vyspělá, hromadná produkce nám dokáže nabídnout levnější variantu statků a služeb, přičemž dochází k optickému vyrovnání rozdílů mezi lidmi.²⁹

1.1.4 Stará a nová chudoba

Rozdělení chudoby na starou a novou se děje především z hlediska časovosti. Toto rozdělení vychází ze změny podoby chudoby. Jedná se tedy o přechod z chudoby staré, z chudoby z dřívější doby, do chudoby nového období. Stará chudoba byla spojována s demografií. Jednalo se o staré lidi, vícečlenné domácnosti či neúplné rodiny. Nová chudoba se od staré odlišuje tím, že souvisí s nezaměstnaností a vzhledem k inflaci i se změnou výše příjmů.³⁰

Stará chudoba se od pracovního trhu separuje. Není na něm tudíž nijak závislá. Pro skupiny osob, které spadají do označení staré chudoby, je příznačný rodinný stav v určité životní etapě. Dále je pro ně typické, že nejsou schopny práce. Do této kategorie se může dostat i nově vzniklá rodina, která svou domácnost teprve zakládá. Dále sem patří osoby, které jsou znevýhodněné kvůli svému zdravotnímu stavu, lidé v důchodovém věku či starší lidé, kteří žijí bez partnera a žijí osamělým životem, členové národnostních menšin, nebo ženy, které žijí samy se svými dětmi.³¹

Nová chudoba se od staré chudoby liší tím, že s pracovním trhem souvisí. Toto pojetí chudoby lze nalézt spíše v současné, moderní době. V této době totiž u osob dochází ke změně jejich životní úrovně. Ale nejen to. Mnozí nemají dostatečné množství prostředků k tomu, aby vedli spokojený život. Problém nízkého příjmu, mívá

²⁸ Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*, s. 34.

²⁹ Srov. tamtéž, s. 35.

³⁰ Srov. VEČERNÍK, J. Subjektivní indikátory a rozsah chudoby v České republice: změny v období 1991 – 1994 a mezinárodní srovnání. In MAREŠ, P. *O chudobě v české a slovenské společnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 85.

³¹ Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*, s. 45.

za následek nedostatek pracovních a vzdělávacích příležitostí, ale působí negativně i na zdravotní stránku člověka.

Mezi další druhy chudoby patří například zaměstnanecká chudoba, při níž jedincův příjem ze zaměstnání nepostačuje k pokrytí jeho základní životní potřeby. Znamená to, že ani práce, která je placená, nezaručuje, že jedinec nebude ohrožený chudobou či sociálním vyloučením. Demografická chudoba představuje takový typ chudoby, který spočívá v neúplnosti rodiny, počtu dětí dané domácnosti, dosaženém vzdělání v rodině aj. Dalším typem chudoby je nezaměstnanecká chudoba, při níž daná osoba ztratí příjem. Tento stav s sebou přináší i rizika ztráty sebevědomí, pracovních schopností, ale i nemožnost osvojovat si nové pracovní dovednosti.³²

1.1.5 Rozdělení dle Waltera Kaspera

Skutky tělesného a duchovního milosrdenství se objevují již v Novém zákoně, který se milosrdenstvím na mnoha místech zabývá. Křesťanství mu dalo jasnější formu a ukázalo, jaký je mezi těmito skutky rozdíl. Lidské jednání, které je tělesné povahy, se člení z hlediska milosrdenství na sedm druhů, jež pojí společný charakter. Patří mezi ně poskytování potravy těm, kteří mají nedostatek obživy, a proto strádají. Obdobou je pitný režim, tedy pomoc uhasit lidem jejich žízeň. Poskytování ošacení lidem, pokud žádné nemají. Vítání poutníků s otevřenou náručí. Poctění svou přítomností a docházení k osobám, jejichž zdravotní stav je v nepořádku, nebo k těm, co byly pro trestný čin omezeny na svobodě. A nesmíme zapomínat ani na ty, kteří již nejsou na tomto světě. Tedy chovat se k zesnulým důstojně a zařídit, aby jejich tělo bylo náležitě pochováno.

Mezi milosrdné skutky duchovní povahy patří pomoci učít ty, kteří jsou nevzdělaní, poskytovat radu těm, co se mýlí, a útěchu těm, již jsou smutní. Kárat osoby, které se dopouštějí hříchů. Promíjet blízkým osobám jejich politováníhodné činy. Chovat se rozvážně, pokud bude jejich jednání považováno za nespravedlivé. Projevovat úctu jak těm, co jsou na tomto světě, tak i těm, kteří již z tohoto světa odešli. A v neposlední řadě neopomíjet Boha a jeho soucit se všemi lidmi.³³

³² Srov. ONDREJKOVIČ, P. *Chudoba, prositúcia, drogy a samovraždy – príčinné svislosti*. Sládkovičov: Vysoká škola Danubius, 2009, s. 21.

³³ Srov. KASPER, W. *Milosrdenství: základní pojem evangelia - klíč křesťanského života*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2015, s. 126.

1.2 Skupiny obyvatel ohrožené chudobou

Problém chudoby může ohrožovat kdekoho. Prorůstá věkovými kategoriemi od nejmenších až po nejstarší, ale ohrožuje i specifické skupiny obyvatel. Chudoba je jednoduše velmi rozmanitá.

1.2.1 Staří lidé

Skupina seniorů je nejvíce ohroženou částí lidské populace, jelikož čelí hned několika rizikům. Tyto zpravidla osamělé osoby trpí ať už zdravotními, tak psychickými problémy, a jsou tak kvůli své nemožnosti vystaveni nekorektnímu chování, v některých případech se stávají dokonce i oběťmi trestných skutků. Ti, kteří se dopouštějí „podfuků“ na starých lidech, nemusí být vždy cizími osobami. Škodit jim mohou i blízcí, známí, ba dokonce rodinní příslušníci. Snadnou „kořistí“ jsou příslušníci starší věkové kategorie zejména kvůli své osamělosti, lhostejnosti ze strany blízké rodiny, vlastní důvěřivosti a neustálé šetrivosti.³⁴

Dříve se o staré lidi starala jejich rodina. Dospělé děti tak pomáhaly svým rodičům i po finanční stránce. V dnešní době ale nastal trend individualismu a tradiční opatrování starých lidí se vytrácí. Staré osoby se tak v podstatě stávají oběťmi tohoto současného trendu. Předpokládají, že se o ně ve stáří jejich dospělé děti postarají, ale dnes tomu tak není, a musejí se spoléhat jen na sebe. Nacházejí se ve velmi těžkém životním období, kdy dochází k omezení sociálních kontaktů a státní podpora pro staré lidi není nijak významná. Dnešní moderní doba nabádá staré osamělé osoby spíše k tomu, aby se přizpůsobily tomuto modernímu světu, rychleji reagovaly na změny, naučily se například zacházet s mobilním telefonem, počítačem a samy se snažily nepodléhat samotě a udržovaly staré kontakty nebo navazovaly nové.³⁵

Chudoba se u starší věkové populace projevuje nejen kvůli tomu, jak je nastavený důchodový systém v dané zemi, tedy tomu, jak žijí lidé po skončení pracovního poměru a následném přechodu do penze. Ale záleží také na tom, jak jsou nastavené podmínky související se sociální spravedlností ve stáří a jak jsou použity

³⁴ Srov. HOLMEROVÁ, I. *Průvodce vyšším věkem: manuál pro seniory a jejich pečovatele*. Praha: Mladá fronta, 2014.

³⁵ Srov. KAISEROVÁ, K. *Samota jako partner*. Praha: Mladá fronta, 2005, s. 109 -110.

zdroje k jejich vlastní seberealizaci. Z dlouhodobého hlediska je zásadní zodpovědnost starých lidí za svou budoucnost a celková příprava na stáří.³⁶

V dnešní době moderní techniky dochází k feminizaci chudoby, která primárně souvisí s věkem. Jelikož se osoby něžného pohlaví dožívají oproti mužům vyššího věku, jsou na tom v pokročilém věku z funkčního hlediska hůře. Ženy mají také nižší důchody, jelikož v pracovním procesu mívají zpravidla menší příjmy. Ve velmi obtížné situaci se ocitá člověk, u kterého se spojuje více faktorů přispívajících k chudobě. To znamená, když je jedinec znevýhodněný kvůli svému věku, pohlaví, zdravotnímu postižení či nízké úrovni vzdělání a současně je původem z etnické menšiny.³⁷

1.2.2 Ženy

V dnešní době se sice každá žena snaží spoléhat na partnera, ale přitom si také uchovat i svou nezávislost. Protože panuje vysoká rozvodovost, snaží se ženy už dopředu připravit na to, že mohou zůstat v budoucnosti s dětmi samy. Uvědomují si, že na sobě musí pracovat, aby se pak dostatečně uplatnily na trhu práce.³⁸

Tato skupina ohrožená chudobou je ve společnosti cílem mnoha předsudků. Například že samota u žen je důsledkem neschopnosti nalezení k sobě odpovídajícího životního partnera. Některé ženy tak svou situaci popisují pozitivně i přesto, že jejich situace není příliš valná a ve svém životě strádají. Snaží se ukazovat svou situaci v dobrém světle, aby se tak vyhnuly nepříjemnostem, nežádoucím hodnocení společnosti.³⁹

Ženy se dostávají do nepříznivé sociální situace zejména v období mateřství. A to tehdy, pokud nastanou nějaké potíže ze strany pracovního prostředí, zdravotní stavu či sociálních nepříjemností. Tímto způsobem dochází k narušení jejich dosavadního stavu, kdy ženy potřebují intenzivnější pomoc se svou nenadálou situací.⁴⁰

1.2.3 Děti

Na skupinu dětí má chudoba vliv především na vzdělanostní nerovnosti. Rozdílné sociální podmínky je dítě schopné vnímat již v raném věku. Děti, které žijí v sociálně

³⁶ Srov. ČEVELA, R., Z. KALVACH a L. ČELEDOVÁ. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada, 2012, s. 110

³⁷ Srov. tamtéž, s. 111.

³⁸ Srov. KAISEROVÁ, K. *Samota jako partner*, s. 107-108.

³⁹ Srov. tamtéž, s. 109.

⁴⁰ Srov. KOLIBOVÁ, H. *Sociální politika 2: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*, s. 60-61.

slabších rodinách, bývají zpravidla o rok pozadu než děti, které pochází ze zvýhodněných rodin. Důležitá je pro ně nejen socializace, ale též i společenské prostředí, v němž vyrůstají. Sociální prostředí by mělo být vůči dětem vnímavé a starostlivé, a nejen to. Na děti je potřeba mluvit, projevovat jim lásku a komunikovat s nimi, což je dětem ze sociálně slabších rodin obvykle ztěžováno. Na vývoj dítěte má vliv vše, co se objevuje v jeho domácím prostředí, například konflikty a násilí v domácnosti, duševní stav rodičů či jejich nouze jak po finanční, tak časové stránce.⁴¹

Počátek všeho leží v primární rodině, v sociální oblasti jejich života. Původ rodiny, rodičovská výchova, socioekonomický status i vztahy s vrstevníky ovlivňují budoucí volbu povolání v dospělém věku. Rodina, v které jedinec vyrůstá, ručí nejen za oporu finanční, ale také za emoční a sociální. Primární rodina nese zodpovědnost za osobní „balíček“, který připravuje jedince na další vývojové etapy jeho života. Pokud dítě vyrůstá například v rodině pouze s jedním rodičem nebo žije v nestabilním rodinném prostředí, kde dochází k časté výměně partnerů, je možné, že taková rodinná situace bude mít na daného jedince v budoucím životě špatný dopad nejen v podobě antisociálních a behaviorálních problémů v období dospívání, ale také i možné budoucí nezaměstnanosti. Rodinné zázemí je totiž místem, které v období nízkého a mladého věku ovlivňuje nejen úroveň vzdělání, které daný jedinec získá, ale má také vliv na to, jaký zaujme postoj k práci a celkově jaký bude jeho budoucí vztah k pracovnímu prostředí. Pokud jsou vztahy v rodině nějakým způsobem narušené, mohou děti provázet problémy ve školním prostředí, kde má jedinec zpravidla špatné hodnocení, není motivován ke vzdělání či chodí za školu. Finanční stránka primární rodiny, má vliv na to, jak si jedinec povede v budoucnosti po pracovní stránce. Zda bude jeho kariéra úspěšná, či se naopak stane dlouhodobě nezaměstnaným.⁴²

1.2.4 Lidé s postižením

Zdravotní postižení se charakterizuje jako stav člověka, který vzájemně působí na tři oblasti související s jeho životem. Jedná se o zdravotní stav, prostředí a též i sociální průběh, který provází život člověka. Na jedné straně stojí jedinec a jeho způsoblost, na druhé straně společenské okolnosti, a obě tyto strany jsou ve vzájemném vztahu. Za zdravotní postižení se nepovažuje jen fyzická odchylka, ale zohledňuje se i sociální

⁴¹ Srov. WILKINSON, R., PICKETT, K. *Rovnováha: proč je rovnost výhodná pro každého*, s. 121.

⁴² Srov. BLATNÝ, M. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 222-223.

prostředí jedince, s kterým je v neustálém spojení.⁴³ Jelikož zákon nikde neodmítá zaměstnávání jedinců se specifickými potřebami, je možné osoby s postižením zaměstnávat téměř bez omezení.⁴⁴

Problémem je přímá diskriminace, která způsobuje, že je danému jedinci upíráno právo na základě jeho zdravotního postižení, jímž se odlišuje od ostatních. Dochází tedy k úmyslnému omezování jedince ať už kvůli fyzickým, psychickým, nebo sociálním rozdílnostem.⁴⁵

Zaměstnavatelé je ale neradi přibírají do pracovního procesu i proto, aby se vyvarovali zvýšeným nákladům navíc na osobu s postižením. Za nesplnění určitých podmínek při začleňování osob s handicapem je také mohou postihnout různé komplikace. To vše má za následek, že je zaměstnavatelé opravdu neradi přijímají do pracovního procesu, a tak se tyto osoby velmi těžko uplatňují na trhu práce.⁴⁶

1.2.5 Etnické minority

Etnické skupiny jsou skupiny nestejnorodé. Rozdílnosti spatřujeme v dialektu, životním stylu i příslušnosti k městskému prostředí. Vzájemné odlišnosti a bariéry mezi různými podskupinami jsou v některých případech větší než mezi romským a neromským obyvatelstvem.⁴⁷ Především romské etnikum žije v některých regionech v chudých osadách, bez funkční infrastruktury a je sociálně i geograficky izolované od obcí a měst. Základním předpokladem úspěšného řešení romských komunit je zlepšení kvality výchovy, vzdělávání romských dětí, pěstování vztahu ke kultuře. Tyto priority vytvářejí předpoklad pro to, aby došlo u romských rodin ke změně hodnotového systému, díky němuž se vzdělání pro Romy samotné stane akceptovanou hodnotou a současně i předpokladem pro úspěšné zvládnutí sociálních, kulturních, ekonomických a společenských problémů. Důsledky sociální a ekonomické transformace postihují romské skupiny, které jako první ztrácejí zaměstnání. Mezi příčiny patří nízká úroveň jejich vzdělání a kvalifikace. Objevuje se fenomén romské nezaměstnanosti, jehož rozsah a sociální důsledky jsou mnohem horší než u majoritního obyvatelstva.⁴⁸

⁴³ Srov. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010, s. 292.

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 294.

⁴⁵ Srov. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*, 289.

⁴⁶ Srov. KOFROŇOVÁ, O, et al. *Problémy trhu práce a politiky zaměstnanosti* [online].

⁴⁷ Srov. DUDOVÁ, R. *Nové šance a rizika: flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných povolání a sociálních skupin*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, s. 171.

⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 175.

1.2.6 Osoby bez přístřeší

Jak za dob první republiky, období socialismu, tak i dnes se lidé člení do různých kategorií, ať už dobrovolně, či nátlakově. Z některých z nich se stávají „bezprizorní“ osoby.⁴⁹

Nastavený moderní systém vytváří ve společnosti ekonomické i sociální nerovnosti, a tak se setkáváme i s lidmi, kteří jsou „odstrčení“ na její okraj. Mezi ně patří i osoby bez přístřeší, kdy se jedinec nachází v bezprostřední nouzi a ztratil trvalý domov. Nejedná se pouze o přístřeší, nýbrž i ztrátu určité úrovně bezpečí a jistoty, jelikož domov je místem nezbytným k utváření a udržování sociálních vztahů. Osobu bez domova je také možné popsat jako osamělého jedince bez vztahů, plánů do budoucna, s nízkou sebedůvěrou, bez motivace a se zhoršenými pracovními i sociálními návyky.⁵⁰

Důležité je rozlišovat mezi osobou bez přístřeší, jejíž stav se shoduje s výše zmíněným, a bezdomovcem, člověkem bez domoviny neboli domovské obce či vlasti. Obec měla na základě chudinského a domovského práva vůči těmto osobám povinnost poskytnout jim přístřeší a nejnutnější obživu. Nejen obec se ale angažovala v pomoci lidem v nouzi. Pomocnou ruku těmto osobám nabízely také charitativní organizace, jejichž činnost byla v padesátých letech zrušena, a došlo k vytvoření sítě institucí, které poskytovaly lidem bez přístřeší dočasný příbytek. Jednalo se o domovy důchodců, ústavy sociální péče, dětské domovy či léčebny pro dlouhodobě nemocné apod.⁵¹

Bezdomovectví je stav, který může mít sociální, zdravotní, kulturní, pracovní a materiální dopad na život osob. Jedná se o extrémní formu vyřazení jedinců ze společnosti, projevující se ztrátou obydlí, sociálních vztahů, zaměstnání, účasti na společenském životě a přístupu ke zdravotní péči.⁵² Ztráta výše zmíněných životních jistot, bezpečného místa a opory, je pro člověka mnohdy úplně všechno. Člověk v této situaci pocítí uje opravdové zoufalství.⁵³

⁴⁹ Srov. KRAUS, B., HRONCOVÁ J. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 268.

⁵⁰ Srov. DUDOVÁ, R. *Nové šance a rizika: flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných povolání a sociálních skupin*, s. 177-178.

⁵¹ Srov. KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. *Sociální patologie*, s. 267-268.

⁵² Srov. DUDOVÁ, R. *Nové šance a rizika: flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných povolání a sociálních skupin*, s. 178.

⁵³ Srov. KRAUS, B., HRONCOVÁ J. *Sociální patologie*, s. 268-269.

V ulicích měst běžně potkáváme polehávající osoby, které jsou bez přístřeší a obvykle tráví spoustu času na veřejných místech, kde jsou ostatním lidem na očích. Proto je bezdomovectví z pohledu turismu nevídané, protože „kazí“ pohled na jinak krásná města. Osoby bez přístřeší jsou sociální skupinou, která se dle povahy člení na tři základní typy. Patří sem klasičtí tuláci, životní ztroskotanci a osoby, které se náhle ocitly v nepříznivé sociální situaci.⁵⁴

Rozlišujeme dva typy bezdomovectví - zjevné a skryté. Skryté bezdomovectví si můžeme představit jako potencionální bezdomovce, osoby využívající jinou neveřejnou pomoc, například přežívají u příbuzných či přátel, jelikož jsou samy neplatiči nájemného, nebo osoby propuštěné z vazby, migranti apod. Celkově jde ale rozdělit bezdomovectví na osoby, které hledají pomoc u různých organizací, a na ty, které odmítají pomoc institucí a snaží se řešit svou nepříznivou sociální situaci spíše alternativně, čímž chápeme dočasné přežívání v opuštěných domech, odstavených dopravních vagónech nebo zkrátka životem tzv. „pod širým nebem“. Odlišnosti jsou i ve způsobu, jakým si bezdomovci opatřují potravu. Někteří se snaží na ulici vyžebrať peníze, jiní vybírají kontejnery. Někteří mají ale „na černo“ i brigádu, čímž získávají prostředky na obživu.⁵⁵

2 Fyzická či ekonomická chudoba

V začátku této kapitoly je podstatné nejprve rozlišit několik pojmů. Nejprve je třeba porozumět rozdílu mezi sociální potřebností a sociální událostí, které jsou jinak v komplementárním vztahu.

Sociální potřebnost označuje stav člověka, který trpí určitou nouzí zásob, jež znemožňuje člověku uspokojovat jeho základní životní potřeby. To znamená, že tato osoba ztratí byt' jen z části, nebo úplně svůj příjem a její situace je pro daný okamžik, ať už je její příčina jakákoliv, velice vážná.

Sociální událost se liší od potřebnosti tím, že daný stav vykazuje známky zhoršení, tedy oproti potřebnosti vyznačující se „pouze“ nedostatkem dochází k úbytku něčeho. Směrodatným není to, na kolik došlo u dotyčné osoby ke změně situace,

⁵⁴ Srov. KRAUS, B., HRONCOVÁ J. *Sociální patologie*, s. 269.

⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 269.

nýbrž to, že domácnost, ve které žije, přišla za předem definovaných důvodů o jeden z příjmů, který společně s ostatními příjmy tvoří celkový rozpočet této domácnosti. Za předem definované důvody se považuje vysoký věk, nemoc, invalidita či smrt.⁵⁶

Příčinou, proč člověka sužuje chudoba, je problém nízkých výdělků. Většinou to bývá způsobeno tím, že lidé nemají dosaženou dostatečnou úroveň vzdělání nebo kvalifikace. Proto je důležité mít na vědomí, aby se všem již od dětství dostávalo stejných možností se vzdělávat.⁵⁷

Ekonomická chudoba může vyplývat také z dlouhodobé nezaměstnanosti, která taktéž zapříčiní úbytek v příjmech daného člověka. Podstatné je ale dávat pozor na to, aby nedocházelo ke zneužívání státních podpor, které mají pomoci člověku v jeho finanční tísní, a nedocházelo tak k demotivaci pracovně schopných občanů, kteří budou závislí pouze na dávkách a nebudou ochotní svůj problém řešit. S tím také souvisí i budoucí potíže při odchodu do důchodu, kdy daná osoba vzhledem ke svým pracovním výkyvům v zaměstnání nebude mít takový důchod, jako by měla při řádné docházce. Pro tuto osobu to znamená, že důchod nebude tvořit takový zdroj, který by nahrazoval jeho příjem.⁵⁸

2.1 Ztráta zázemí, bezdomovectví

Nedostatek týkající se přiměřených podmínek bydlení je označován jako bezdomovectví. Již v dřívějších dobách hrálo zajištění přiměřeného bydlení velkou roli, protože lidé, kteří neměli kde bydlet, nemohli získat práci. Bydlení tak bylo předpokladem pro zapojení do pracovního procesu. Budovaly se byty, aby v nich mohly žít pracující osoby. Bezdomovectví jako takové je rozšířeným pojmem, který nelze shrnout do jediné definice. Lze ho ale například vnímat jako nedostatek vhodného a důstojného bydlení. Bydlení však neznamená pouze dům se zahradou nebo byt, ale označuje všechny podoby bydlení, které člověku zajišťují odpovídající podmínky pro žití. Může se tedy jednat i o ubytovací, ústavní, azylové zařízení a jiné.⁵⁹

⁵⁶ Srov. KONOPÁSEK, Z. *Estetika sociální státu*. Praha: G plus G, 1998, s. 146-147.

⁵⁷ Srov. GOLDMANN, R. *Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 83-84.

⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 83-84.

⁵⁹ Srov. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*, s. 269.

Problémy s bydlením mají širokou škálu potíží týkajících se ubytování nebo přístřeší nebo jeho nedostatku (viz bezdomovectví). Problémy s bydlením lze obecně rozdělit na otázky bezdomovectví, nevhodného ubytování, podmínek bydlení, nájemních a finančních potíží. Často se rozlišuje mezi přístřeškem a domovem. Úkolem přístřešku je poskytnout ochranu před živly, zatímco domov by měl zajistit soukromí jednotlivcům a rodinám tak, aby se přizpůsobily společnosti, jejíž jsou součástí. Domov je tedy základním požadavkem, bez něhož nemohou lidé adekvátně fungovat ve vztahu k ostatním hlavním společenským rolím.⁶⁰

Osobou bez přístřeší se může stát jakýkoli člověk ze dne na den. Zrod bezdomovectví pramení v nesnadné a nedobrovolné situaci, v které se člověk naskytne. Vysvětlení, proč se osoby ocitnou bez přístřeší, je několik. Může to být například tím, že dnešní doba je velmi uspěchaná a neustále se vyvíjí. Na lidi jsou tak kladeny čím dál vyšší nároky a jsou společností vystaveni tlaku ke změnám, které je vyvedou z míry, a nejsou schopny je ustát.⁶¹

Na důvody, proč se objevuje bezdomovectví, je možné se dívat ze dvou pohledů. Mezi objektivní ukazatele může patřit nezaměstnanost, nepřiměřená úroveň vzdělání a s tím i zapříčiněné vyloučení z pracovního trhu nebo také rozpadnuté manželství či propuštění z výkonu trestu, dětských domovů či dalších jiných ústavních zařízení. Subjektivními ukazateli bezdomovectví mohou být materiální potíže jedince ať už z jakýchkoli příčin, sociálních, osobních či institucionálních.⁶² Člověk se do této svízelné situace může dostat i tím, že není schopný udržet si pracovní pozici a má tak omezené zdroje. V případě ztráty zaměstnání může dokonce dojít k úplné absenci veškerých finančních zdrojů, přičemž tento člověk není schopen navrátit se do původního stavu. Tudíž nemá dostatečné množství prostředků na to, aby si udržel dosavadní bydlení nebo obstaral nové. Příčinu lze dohledat například v nezodpovědnosti daného jedince, v životní krizi, duševní nemoci, v patologickém chování, ale i v určité věkové etapě.⁶³

⁶⁰ Srov. THOMAS, M. a J. PIERSON. *Dictionary of social work*. London: Collins, 2002, s. 170-171.

⁶¹ Srov. ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. Praha: Karolinum, 2001, s. 234.

⁶² Srov. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*, s. 270.

⁶³ Srov. ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*, s. 234.

2.2 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost značně ovlivňuje život jedince ve společnosti, ale i život jeho samotného jakožto nezaměstnaného člověka. Má vliv nejen na pokles životní úrovně, která je vyvolaná poklesem příjmů, ale také na každodenní bytí člověka. Tento stav má za následek jak změnu hodnot, tak i společenských vztahů. Jelikož může mít různou intenzitu, je vnímána odlišně.⁶⁴

Nezaměstnanost vzniká jako důsledek a projev tvořícího se nerovnocenného stavu na pracovním trhu mezi nabídkou a poptávkou. Je možné ji formulovat prostřednictvím rozsahu nezaměstnanosti, a to jako procentní podíl nezaměstnaných na ekonomicky aktivní obyvatelstvo.⁶⁵

Nezaměstnaný člověk se od zaměstnaných lidí liší tím, že má menší možnost rozhodovat se v určitých věcech v životě a také je omezen v rozvíjení nových dovedností. Když člověk přijde o své zaměstnání, je izolován nejen od společenského prostředí, ale je vydán napospas svému osudu. Cítí se zkrátka bezmocný.⁶⁶

Z definice Mezinárodní organizace práce je možné sledovat záměr nabádání osoby ke splnění několika požadavků. Mezi ně patří: chtít a být ochotný pracovat s ohledem na svůj věk, zdravotní stav a svou situaci, což označuje jako disponibilitu; dále být ochotný přijmout zaměstnání – aktivita. Nezaměstnaného člověka chápeme jako toho, kdo se snaží najít si práci, je schopný práce, ale nemůže ji vzhledem ke svým schopnostem, dovednostem a absenci vhodných podmínek najít.⁶⁷

Stav člověka, který je bez práce, má za následek i oslabení jeho zdravotního stavu. Je poukazováno především na nepříznivé změny ohledně způsobu života, který s sebou nese problémy s pohybovými činnostmi, užíváním alkoholu či cigaret, které dané osobě mohou přivodit další zdravotní potíže. Jako nezaměstnaná osoba začíná mít jedinec problémy s tím, že sám sobě přestává věřit, ztrácí odvalu a také úctu k sobě samému. Každá osoba, se se ztrátou zaměstnání vypořádává po svém. Někdo je více odolný vůči nepříjemnostem, které mu život přinese do cesty, někdo je zase více křehký a zvládá tyto situace velmi těžko. Pokud svému zaměstnání daná osoba

⁶⁴ Srov. MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002, s. 62.

⁶⁵ Srov. BĚLÍK, V., a kol. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017, s. 56.

⁶⁶ Srov. MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*, s. 62.

⁶⁷ Srov. KRAUS, B., HRONCOVÁ J. *Sociální patologie*, s. 262.

nepřikládala příliš velkou váhu, je pravděpodobné, že bude v lepší duševní rovnováze než ti, kteří na svém zaměstnání lpěli. Psychiku jedince může pomoci z takové situace rychleji uzdravit jeho sociální okolí. Pokud se dotyčný bude stýkat s ostatními lidmi a neupadne tak do samoty, bude se mu dostávat emocionální podpory od jeho blízkých a bude se moci podílet na různých kolektivních činnostech.⁶⁸

2.2.1 Druhy nezaměstnanosti

Kdo je nezaměstnanou osobou, je definováno již výše, nyní si přiblížíme, z jakých důvodů se člověk nezaměstnanou osobou může stát. Mezi typy nezaměstnanosti patří:

- a) Dlouhotrvající nezaměstnanost se dotýká občanů, kteří s nejvyšší pravděpodobností nezaměstnanými zůstanou, a to vzhledem ke svému zdravotnímu stavu, za něž nemohou, nebo kvůli tomu, jaký postoj k práci zaujmají;
- b) Sezónní nezaměstnanost, jak už z názvu vyplývá, je ovlivněna přírodními podmínkami a sezónními pracemi. Jedná se např. o oblast zemědělství, stavebnictví, cestovního ruchu;
- c) Cyklická nezaměstnanost, která se vytváří v důsledku hospodářských cyklů. Tedy nedostatečné poptávky například v době recese nebo krize;
- d) Částečná nezaměstnanost označuje nedostatek práce z důvodu částečného výpadku výroby;
- e) Strukturální nezaměstnanost je forma nezaměstnanosti, která vzniká kvůli neshodě mezi kvalifikačními požadavky volných pracovních míst a kvalifikací volných pracovních sil na určitém území;
- f) Frikční nezaměstnanost souvisí se změnou zaměstnání, než najde nezaměstnaná osoba vhodné pracovní místo;
- g) Latentní nezaměstnanost, označuje stav, kdy nezaměstnané, ale práce schopné osoby práci nehledají a ani se neregistrují na příslušném úřadu práce;
- h) Dobrovolná/nedobrovolná nezaměstnanost souvisí s rovnováhou na trhu práce. Pokud počet nezaměstnaných osob převyšuje nad počtem volných pracovních míst, jedná se nedobrovolnou nezaměstnanost, opačná situace se označuje za nezaměstnanost dobrovolnou.⁶⁹

⁶⁸ Srov. KUKLA, L. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada Publishing, 2016, s. 86.

⁶⁹ Srov. KRAUS, B., HRONCOVÁ J. *Sociální patologie*, s. 265-266.

2.2.2 Nezaměstnanost a chudoba

Stav chudoby je důležité chápat jako provázaný celek, jelikož se objevuje ve všech životních oblastech lidské existence, a největší dopad má na lidskou důstojnost. Sociálním ukazatelem, kterým lze chudobu změřit, je nezaměstnanost. Směrodatným je vyřazení z pracovního trhu, nízké vzdělání a nízká kvalita bydlení, ale také i velikost rodiny. Z dlouhodobého hlediska je chudoba následkem nezaměstnanosti. Důsledky, které nezaměstnanost provází, jsou ekonomické, zdravotní, psychické, sociální či společenské a taktéž i eticko-morální. Obvykle mají na člověka dopad takový, že jej směřují k sociální izolaci. Dlouhodobé studování nezaměstnaných osob nasvědčuje tomu, že za jejich stavem stojí stres, jelikož osoba bez zaměstnání postupně ztrácí smysl svého života a zpravidla i vlastní hodnoty.⁷⁰

Vlivem postupného odsouvání jednotlivců či skupin na okraj společnosti a k tomu vylučování z majoritního společenství dochází k tomu, že je jedinec či skupina ochuzena o participaci. Tím, že dojde ke snížení příjmů, je daná osoba vlivem situace donucena vyčlenit se ze životních šancí, což vede tuto marginalizovanou osobu k tomu, že se celkově nemůže podílet na životě společnosti a ztrácí tak svůj status občana, který se aktivně podílel na dění společnosti.⁷¹

Zpravidla bývá příjem z placeného zaměstnání hlavním zdrojem domácností a z hlediska marginalizace trhu práce dochází k tzv. chudobě marginalizovaných osob. To má rozhodující význam na stav jednotlivce nacházejícího se v této situaci, která vede k deprivaci osob, poklesu motivace a celkově vytváří překážku týkající se možností.⁷²

Nezaměstnanost přispívá k chudobě a její důsledky představují pro jedince různorodé problémy. Člověku se mění celkový pohled v každodenním životě a stává se „chudším“ v určitých věcech. Chudoba z nezaměstnanosti může označovat celkovou změnu vnímání času. Jedinec byl doposud zvyklý na určitý pracovní režim, a nyní dochází k narušení jeho rozvrhu dne. Najednou nemá jasně naplánovaný den a jeho systém se bortí. Vlivem ztráty zaměstnání jedinec přichází o své okolí. Tím dochází k tomu, že se snižuje počet sociálních kontaktů, které měl, což může vést až k sociální izolaci. Tedy úplnému odtrhnutí od sociálního okolí. S tím souvisí také to,

⁷⁰ Srov. VANCÁKOVÁ, S. *Rodiny v nůdži*. Vydanie: druhé - doplnené. Częstochowa: Wydawnictwo "Educator", 2014, s. 10-11.

⁷¹ Srov. SIROVÁTKA, T., MAREŠ, P. a kol. *Trh práce, nezaměstnanost, sociální politika*. Brno: Masarykova univerzita Brno, 2003, s. 118.

⁷² Srov. tamtéž, s. 118.

že před ztrátou zaměstnání se člověk běžně podílel na dění ve svém společenském okolí a nyní je kvůli své ztrátě z této participace vyloučen. Je ochuzen o společenské dění. V rodinném prostředí nastává změna, která se týká postavení tohoto jedince v rodině, a rodinné vztahy mohou být celkově narušeny. Jedinec vlivem nezaměstnanosti také ztrácí sociální důstojnost, je ohrožen jeho společenský status a prestiž, mění se jeho hodnoty a respekt k vysokým autoritám veřejného života. Celkově se vyčleňuje z proudu společnosti a tím bývá okolím označován jako asociál.⁷³

Nezaměstnanost má velký vliv na životní úroveň. Situace, kdy jsou osoby nuceny žít pouze z podpory v nezaměstnanosti nebo sociální podpory, má pro ně a jejich rodinu nepříznivý vliv, jelikož dochází k velkému snížení životní úrovně. Další vliv na nezaměstnaného, popřípadě jeho rodinu, má deprivace. Ta je spojena s vyřazením jedince ze sociálních vztahů, ale i z vyřazení ze spotřeby věcí potřebných k živobytí. Deprivace může mít charakter existenčního ohrožení či psychického strádání. Stresujícím faktorem po ztrátě zaměstnání je změna ve vnímání času, jelikož nezaměstnanému ubíhá čas mnohem pomaleji, než kdyby byl v zaměstnání.⁷⁴

2.2.3 Dávky sociálního zabezpečení – podpora v nezaměstnanosti

Ochrana osob bez zaměstnání spočívá ve vyplácení dávek a podpor, jež jsou souhrnně zařazovány do pasivní politiky zaměstnanosti. Podporou v nezaměstnanosti se zabývá zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, jejímž cílem je náhrada příjmu nezaměstnané osoby. Je možné ji udělit jedincům, kteří nemají zaměstnání a jsou řádně nahlášeni na úřadu práce, který danou oblast spravuje.⁷⁵ Nelze ji tedy poskytnout zájemcům o zaměstnání, nýbrž uchazečům. Úřad práce je kompetentní k rozhodnutí o žádosti, kterou osoba musí podat písemně. Rozhodnutí vydává příslušná krajská pobočka ve správním řízení.⁷⁶

Úpravu provádí zvláštní právní nařízení, které ukládá nárok na dávku v oblasti nezaměstnanosti osobě, jež se snaží hledat zaměstnání. Tato nezaměstnaná osoba za poslední dva roky, před tím, než byla řádně evidována na úřadu práce, chodila nejméně 12 měsíců do zaměstnání či vykonávala jiný druh výdělečné činnosti, aby nabyla potřebné doby důchodového pojištění. Důležité je, aby se nezaměstnaná

⁷³ Srov. MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*, s. 62-63.

⁷⁴ Srov. tamtéž, s. 63-65.

⁷⁵ Srov. GOLDMANN, R. *Výbrané kapitoly ze sociálních disciplín*, s. 78.

⁷⁶ Srov. KAHOUN, V. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*. 2. Praha: Triton, 2013, s. 433.

osoba obrátila na pobočku Úřadu práce ČR ve svém kraji, která jej registruje v evidenci osob, snažící se nalézt zaměstnání. A požádal ji o poskytnutí podpory v nezaměstnanosti. Uchazeč nesmí opomenout, že pokud mu má být podpora v nezaměstnanosti přiznána, nesmí být v den přiznání této dávky poživatelé starobního důchodu.⁷⁷

3 Kulturní chudoba

Všeobecná deklarace lidských práv v článku 25 definuje přiměřenou úroveň života: *„Každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny, počítajíc v to zejména výživu, šatstvo, byt a lékařskou péči, jakož i nezbytná sociální opatření; má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při nezpůsobilosti k práci, při ovdovění, ve stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli.“*⁷⁸

Lidé jsou na tom, co se týká materiálního zabezpečení, různě. Peněžní prostředky a zásoba jasně ukazují sociální odlišnosti ve společnosti, které obvykle vedou k povrchnosti a zaujatému smýšlení o ostatních. Lidé mají předsudky a o ostatních zkrátka usuzují na základě odívání, jazyka či akcentu, k jaké hudbě, literatuře či sledovaným pořadům se přiklánějí, jakému výběru jídla či sportu holdují. Osoby, které pocházejí z privilegovanějších vrstev tak lépe vědí, jak se například správně chovat ve společnosti, uvažují o svém životě a vyhlídkách do budoucnosti, aby se měli lépe, a toto vše pak předávají svým potomkům. Vzhledem k těmto odlišnostem pak vznikají rozdílné přístupy k lidem z méně privilegovaných vrstev a dochází tak k diskriminaci v jejich příležitostech.⁷⁹

Nerovnost ve společnosti může vznikat nedostatkem zboží a služeb, což znamená, že někteří chudí lidé se k dané službě či statku vůbec nemohou přiblížit. Ekonomika je nastavená tak, že pokud se společnost dané země dostává do lepší situace, dodavatelé přeruší dodávání lacinějšího zboží nebo zboží s nižší hodnotou a poté

⁷⁷ Srov. MPSV, Kdy máte nárok na podporu v nezaměstnanosti? [online]

⁷⁸ BATTHYÁNY, K., a kol. *Právo nežít v chudobě*, s. 32.

⁷⁹ Srov. WILKINSON, R., PICKETT, K. *Rovnováha: proč je rovnost výhodná pro každého*, s. 171.

nastává omezení nějakého druhu zboží či služby chudým osobám. Chudému obyvatelstvu je pak zamezen přístup k těmto statkům.⁸⁰

Všeobecná deklarace lidských práv definuje úroveň života, která je považována z hlediska práv člověka za akceptovatelnou. A právě k životní úrovni obyvatelstva se také pojí právo žít zdravě a dlouze. Tato myšlenka ale ve skutečném životě není pro všechny uskutečnitelná. Každý člověk na světě má své dané předpoklady. A na základě nich existují určité rozdíly či nerovnosti, které od sebe lidi odlišují. Některé věci, jako je pohlaví, s kterým se rodíme, nebo věk či etnická příslušnost, kterou získáme, fakticky nelze ovlivnit. Tudíž existují i nerovné podmínky ve zdravotnictví, které se týkají aktuálního zdravotního stavu člověka, péče o zdraví z hlediska životního stylu apod. Rozdílnosti z hlediska lidského zdraví plynou z odlišných životních podmínek daných osob, které jedinec nemůže nikterak ovlivnit, ať už jsou charakteru sociálního, ekonomického, psychologického, nebo behaviorálního. Dokument Zdraví 21, který se zabývá spravedlností mezi dílčími státy a mezi různými sociálními skupinami v jednotlivých státech, označuje chudobu jako nejvíce rizikový faktor týkající se zdraví. To znamená, že finanční situace člověka ovlivňuje jeho zdraví. A proto jsou důsledkem zvyšující se trestné činnosti a násilí ve společnosti osoby, které jsou z ní vyloučeny.⁸¹

Lidi, kteří jsou tímto způsobem znevýhodněni, sužuje nízký nebo vůbec žádný finanční výdělek, zpravidla špatný zdravotní stav či vyšší nemocnost, chabá kvalita bytových podmínek, nízký stupeň vzdělanostních a profesních znalostí a zdatnosti, vysoká míra nezaměstnanosti a kriminality, závislostní chování nebo problémy spojené s rodinou. Jelikož se děti mohou již narodit do sociokulturně znevýhodněného prostředí, které danému jedinci neumožňuje plně rozvíjet jeho potenciál, je pak tento jedinec ovlivněn po vzdělávací stránce.⁸²

3.1 Diskriminace ve vzdělávacích a pracovních příležitostech

Diskriminací se chápe sociální chování, které se zakládá na vyvrácení principů rovného přístupu. Tento stav se týká rozdílných představ mezi lidmi, nekompetentního rozčleňování jedinců nebo celých skupin vzhledem k jejich hodnotám, náboženskému

⁸⁰ Srov. ATKINSON, A. *Ekonomika nerovnosti*. Brno: BizBooks, 2016, s. 53.

⁸¹ Srov. KUKLA, L. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*, s. 81-82.

⁸² Srov. tamtéž, s. 84-85.

vyznání či rase. Rozdílný přístup k jednotlivci či k jedné skupině nebo celku osob se projevuje jak v sociální oblasti, tak ve vztazích a taktéž v pracovním životě.⁸³

Diskriminace z hlediska práce je velmi omezující, jelikož práce je v těsné souvislosti se zajišťováním stravy. Za diskriminační je považováno takové chování, jež činí mezi lidmi rozdíly kvůli tomu, že jedinec přísluší k určité skupině, a nepohlíží se už na jeho schopnosti a dovednosti.⁸⁴ Velkým dopadem na diskriminace pracovních příležitostí má flexibilizace trhu práce, která byla dlouho pokládána za kladný jev. Ale i to, co se na první pohled zdá velmi dobré, s sebou nese jistá rizika. Tyto flexibilní formy práce rozdělují trh na dvě strany a může mezi nimi vznikat jistá propast. Pokud se podíváme na pozitiva flexibilizace trhu, může takové zjednodušení možnosti práce na krátkodobý či částečný úvazek, práce z domova, či volná pracovní doba apod. leckomu přinést jistou výhodu. Z tohoto pohledu se jedná o tzv. „insidery“, skupinu zvýhodněných a dobře kvalifikovaných osob. Z opačného pohledu jde o „outsidery“, lidi s nízkou způsobilostí nebo mladé lidi a další znevýhodněné skupiny na trhu práce. Dochází tak ke zvyšování ochrany nad skupinou „insiderů“, ale zároveň k poklesu skupin lidí, kteří jsou v nevýhodě. Část pracovníků působí na druhotném trhu práce, pro který je příznačné zaměstnání na dočasné pracovní kontrakty s nízkými příjmy bez zvýšení kvalifikace nebo zaměstnání nízké kvality bez jakýchkoliv vyhlídek do budoucnosti. Kvůli těmto rizikům pak dochází k příjmové chudobě, nezaměstnanosti a marginalizaci na trhu práce, jež mívají za následek sociální exkluzi některých skupin. Hrozbou tak může být i narušení celkového sjednocení společnosti.⁸⁵

Z hlediska práce je možné, že každý pracující má svůj úkol, svou pozici, která je různá. Princip, který se zabývá rovností v pracovním prostředí, definuje jednotnost v pracovním prostředí. Princip rovnosti říká, že všichni, jimž jsou poskytnuty totožné možnosti v práci a vykonávají stejnou činnost, musí dostávat i totožné platové ohodnocení. Druhý princip plyne z lidské přirozenosti, protože všichni mají stejná práva, tudíž je na každého člověka pohlíženo ze stejné roviny. Znamená to, že všichni jsou si podobní i přesto, že každý člověk vypadá jinak. Ať už po fyzické stránce,

⁸³ Srov. BĚLÍK, V., HOFERKOVÁ S. a B. KRAUS. *Slovník sociální patologie*, s. 18-19.

⁸⁴ Srov. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*, s. 288.

⁸⁵ Srov. DUDOVÁ, R. *Nové šance a rizika: flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných povolání a sociálních skupin*, s. 23.

z hlediska psychiky nebo genetiky. Všechny osoby tedy pojí právo na život, důstojné zacházení aj.⁸⁶

Marginalizaci z hlediska pracovního trhu lze vnímat jako „proces“, v němž jsou pracovní pozice přiděleny pracovním silám ochotným k práci na plný úvazek, ale jejich slabou stránkou je neschopnost úplného začlenění v dlouhodobější formě zaměstnání, která by plně využila jejich pracovní potenciál.⁸⁷ Spočívá tedy ve vytváření vztahů sociální nerovnosti. Osoba marginální je osobou okrajovou, člověkem odsunutým na okraj společnosti. Zásadním problémem marginalizace není jen chudoba či ekonomická deprivace, ale osoby na okraji společnosti mají oproti ostatním významně snížené životní šance. Marginalizaci lze rozdělit na ekonomickou a symbolickou. Následkem ekonomické marginalizace, vztahující se k chudobě, je jednoznačně společenská a kulturní separace. Zpravidla je charakteristická pro romskou komunitu, občany se zdravotním postižením, emigranty, bezdomovce, nezaměstnané osoby atd. Symbolická marginalizace spočívá v předsudcích a stereotypch v dané společnosti a týká se především náboženských skupin a sexuálních menšin. Jelikož se oba druhy marginalizace překrývají, mohou být některé skupiny obsažené v obou kategoriích.⁸⁸

Pracovní a vzdělávací příležitosti se týkají především menšin a cizinců, v nichž zásadní úlohu hraje tolerance. Když si vezmeme kupříkladu etnickou skupinu Romů, je tato menšina v České republice majoritní veřejností stavěna do velmi negativního světla. A proto, aby nedocházelo k diskriminaci etnických skupin, musí se obě skupiny vzájemně respektovat, k čemuž většinou nedochází, a proto mají tyto menšinové skupiny s postavením ve společnosti obvykle větší problém než jiné. Diskriminace se objevuje nejen v zaměstnání, ale i ve školství, kdy byla mladá generace Romů zařazována do tehdejších zvláštních škol.⁸⁹

⁸⁶ Srov. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*, s. 291.

⁸⁷ Srov. DUDOVÁ, R. *Nové šance a rizika: flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných povolání a sociálních skupin*, 23.

⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 161-162.

⁸⁹ Srov. MATĚJŮ, P., STRÁKOVÁ, J., VESELÝ, A., a kol. *Nerovnosti ve vzdělávání: od měření k řešení*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2010, s. 221-222.

Celkově se mnohem hůře uplatňují na trhu práce ty osoby, které mají nižší či nemají žádnou kvalifikaci, oproti těm, jejichž vzdělání či kvalifikace je na vyšší úrovni.⁹⁰

V této souvislosti lze poukázat i na Ukrajince, kteří to z hlediska pracovních příležitostí také nemají jednoduché a jsou veřejností chápáni jen jako dočasně pracující migranti. Řadí se mezi rizikovou skupinu levné a nekvalifikované pracovní síly. Po pracovní stránce se potýkají s neustálými předsudky a jsou obsazováni jen na dělnické práce. Hlavním důvodem, proč tyto skupiny pracují na českém trhu, je ekonomická situace v jejich domovině.⁹¹

Nezaměstnanost uvnitř etnických menšin je možné řešit ekonomickým rozvojem regionu, rekvalifikací nebo vzděláváním evidovaných nezaměstnaných občanů či analýzou trhu práce. Zřetel musí být brán na motivaci těchto osob, aby získaly kvalifikaci a našly uplatnění na pracovním trhu, a také na změnu celkového přístupu etnika k veřejnosti.⁹²

Na chudobu se vážou kromě pracovních příležitostí také ty vzdělanostní. Proto, aby společnost byla ekonomicky produktivní a měla kvalifikované pracovní síly, je velmi důležité mít hodnotný vzdělávací systém, který je pro společnost vždy velkým přínosem. Osoby s vyšším vzděláním dosahují vyšších příjmů, jejich zaměstnání jim také přináší větší potěšení a to platí i pro volně strávený čas. Zpravidla tolik netrpí nemocemi, nemají tendence být tak často nezaměstnanými, nedopouštějí se v takové míře trestných činů, více se účastní hlasování ve volbách a volný čas obvykle tráví oproti méně vzdělaným osobám kvalitněji.⁹³

Nerovnosti plynoucí z příležitostí ve vzdělávání ovlivňuje jeden zásadní faktor, jímž je spravedlnost, která je součástí lidského bytí. Týká se každého a každý ji po svém také vnímá. Spravedlnost je důležitá pro organizaci vztahů v životě jednotlivce se společností. Obsahuje morální zhodnocení určitého stavu, proto je záležitostí nejen objektivní, ale i subjektivní, čímž dochází k jejímu odlišnému chápání.⁹⁴

⁹⁰ Srov. SIROVÁTKA, T., MAREŠ, P. a kol. *Trh práce, nezaměstnanost, sociální politika*, s. 123.

⁹¹ Srov. MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J., VESELÝ, A., a kol. *Nerovnosti ve vzdělávání: od měření k řešení*, s. 221-222.

⁹² Srov. tamtéž, s. 23.

⁹³ Srov. WILKINSON, R., PICKETT, K. *Rovnováha: proč je rovnost výhodná pro každého*, s. 115.

⁹⁴ Srov. tamtéž, s. 23.

I když se může zdát, že přístup ke vzdělání je otevřen všem a již celá desetiletí může studovat každý bez ohledu na svůj sociální původ nebo další faktory, jež nelze ovlivnit vlastním přičiněním, ve skutečnosti tomu tak není. Jednotlivé osoby z různých sociálních vrstev nebo odlišného pohlaví či rasy nemají stejně rovné šance na dosažení určitého stupně vzdělání. Tento problém existoval a zřejmě i bude a není cizí ani jiným společnostem, ač v jiné míře. Proto se zde musí klást důraz na rovnost a spravedlnost, vždyť edukace je jedním z nejdůležitějších mechanismů, kterým jednatelce buduje svůj sociální status.⁹⁵ Důležité je učit mladší generace respektu k etnické, národní, kulturní, náboženské, ekonomické či polické jinakosti.⁹⁶

V oblasti vzdělávání je koncept spravedlivosti uplatněn jako koncept rovných šancí a příležitostí. Je brán v úvahu jako určitý typ rovnosti přístupu, podmínek nebo výsledků. Záleží na tom, v jakém slova smyslu jej zrovna chápeme, tedy co je pro nás spravedlivé a co naopak. V této sféře se princip spravedlivosti, jež je určitým měřítkem, uplatňuje při vzdělanostních nerovnostech. Koncept rovných příležitostí ke vzdělávání se v každé zemi liší. V méně rozvinutých zemích se řeší otázka rovnosti ke vzdělávání na úrovni primární. To znamená, že k základní školní docházce nemají přístup všechny děti. Oproti tomu ve vyspělejších zemích se řeší úroveň terciálního vzdělávání.⁹⁷

Určitá míra vzdělanostní nerovnosti je vcelku přirozená a není vždy nespravedlivá, jelikož může vyvěrat z inteligenčních rozdílů, znalostí, úsilí jednotlivce i školních výsledků, které předurčují další možnosti v oblasti vzdělávání. Vliv na šance jednotlivce na dosažení určitého stupně vzdělání má také sociálně ekonomický původ rodičů, ambice a motivace jednotlivce či typ a struktura vzdělávacího systému. Již v dřívějších dobách se edukace prováděla v sociálních vrstvách, které v ní spatřovaly hodnotu samu o sobě.⁹⁸

Diskriminace a segregace je bez výhrady v oblasti vzdělávání zakázána. O tomto zákazu mluví tuzemské i mezinárodní právo. Z hlediska mezinárodní úrovně je elementárním dokumentem Úmluva pro odstranění všech forem rasové diskriminace,

⁹⁵ Srov. MAŘÍKOVÁ, H. *Jaká je naše společnost?: otázky, které si často klademe*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2010, s. 351-352.

⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 217.

⁹⁷ Srov. MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J., VESELÝ, A., a kol. *Nerovnosti ve vzdělávání: od měření k řešení*, s. 23-24.

⁹⁸ Srov. tamtéž, s. 353.

kteřá je všeobecnou smlouvou, zaobírající se ochranou práv jednotlivce. Mimo jiné se v ní říká: „*Smluvní státy zvláště odsuzují rasovou segregaci a apartheid a zavazují se na územích spadajících pod jejich pravomoc předcházet, zakázat a vymýtit všechny praktiky tohoto druhu.*“ (Čl. 3).⁹⁹ Úmluvou je za nepřípustnou považována segregace z hlediska rasy, barvy pleti či rodového, etnického nebo národnostního původu. Segregace jde ruku v ruce s diskriminací, proto se řídí také antidiskriminační normou a obsahuje diskriminační kritéria, čímž jsou pohlaví, náboženství, zdravotní znevýhodnění aj.¹⁰⁰

S diskriminací souvisí i pojem tolerance. V tomto pojmu cítíme rozmanitost kultur. A to schopnost žít život s druhými, udržet svá přesvědčení a také přijmout skutečnost, že ostatní mají jiná přesvědčení než my, nebo schopnost užívat svých práv a svobod bez toho, aby došlo k narušení svobod a práv ostatních. Soudobé demokratické společnosti se orientují na nestrannost, neutralitu a rovnost. Soustředí se především na to, aby menšiny a cizinci měli zajištěný rovný přístup k bydlení, zdravotní péči, zaměstnání či vzdělání a právům na udržení kulturní a náboženské identity.¹⁰¹

Školský systém fungoval odlišně již na počátku 19. století, kdy anglické školství nabízelo svým žákům tzv. duální systém, který spočíval v rozdělení pro nižší sociální vrstvy a pro střední a vyšší společenské vrstvy. Oproti tomu USA nabízelo pouze jeden školský systém pro děti všech společenských vrstev. Aby měly děti možnost rovnocenného vzdělávání srovnatelné kvality, je zásadní tzv. rovnost podmínek vzdělávání.¹⁰²

Aby byly zachovány podmínky pro rovné zacházení a srovnatelnou péči, je důležité hledět na materiální zázemí pro výuku (např. stejný počet a kvalita učebnic, počítačů a dalších prostředků potřebných k výuce, ale i velikost tříd apod.). Mezi další faktory patří kupříkladu sociální složení třídy, aby byli žáci z různých sociálních vrstev a různých kognitivních schopností v jedné třídě a v neposlední řadě také stejná kvalita učitelů. Poskytnutí všem stejné péče se řadí k meritokratickému principu, který dává stejné podmínky všem a je jen na jedinci, jak s nimi naloží, jaká bude jeho

⁹⁹ Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, čl. 3, s. 3, [online].

¹⁰⁰ Srov. JÍLEK, D., VĚTROVSKÝ, J., ŠMIGOVÁ, K.. *Segregace, vzdělávací příležitost a závazky států*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 15.

¹⁰¹ Srov. MAŘÍKOVÁ, H. *Jaká je naše společnost?: otázky, které si často klademe*, s. 216.

¹⁰² Srov. MATEJŮ, P., STRAKOVÁ, J., VESELÝ, A., a kol. *Nerovnosti ve vzdělávání: od měření k řešení*, s. 23-25.

zodpovědnost k dané věci. Opačný směr poukazuje především na takový systém vzdělávání, kde je koncept rovných příležitostí důležité nepodcenit v zajištění rovnosti výsledků jednotlivých žáků. Cílem je zredukovat začáteční nerovnosti ve vzdělání. Důležitým krokem v rovnosti příležitostí ke vzdělání je kontrola jak vstupů, tak výstupů daného jednotlivce. To znamená, že není možné se zaměřit pouze na spravedlivé podmínky pro všechny děti zejména při vybavení škol, kvalitě učitelů, rozmanitosti dětí ve třídě podle jejich sociálního původu apod., tedy toho, čím studium zahajujeme, ale je potřeba se zaměřit i na výstupy, tedy na výsledky, zda jsou prvotní vklady při poskytování rovných příležitostí účinné a efektivní. Důraz by se měl klást od rovnosti škol k rovnosti žáků.¹⁰³

Zásadní otázkou v rovném přístupu ve vzdělávacích příležitostech je to, jak velkou měrou může škola nahrazovat motivační roli rodiny, neboli zda je schopna postupně vyřazovat „vstupní“ rozdíly v kulturním a sociálním kapitálu školáků.¹⁰⁴ Jednotlivci, kteří získávají již v dětství kulturní kapitál (formální vzdělání rodiny), mají oproti těm, co jím nezačali, velkou výhodu. Jsou schopni se lépe adaptovat, rozvíjet kulturní dovednosti i záliby, jež po nich škola vyžaduje. Tito studenti mají „vyšlapanou cestičku“ pro vzdělávání na nejvyšších stupních. Pedagogové nenahlízejí na své žáky jako na osoby různých sociálních vrstev, ale vnímají je jako bytosti rovnocenné v právech a povinnostech. Rozdílným je jim pouze nadání každého jednotlivce.¹⁰⁵

Mezinárodní výzkumy vědomostí školáků ukazují, že mladá generace vykazuje rozličné pocity ve vztahu ke škole podle toho, na kterých školách studují. Na některých školách vnímají školní vztah spíše pozitivně, jinde naopak. Kvůli těmto odlišnostem se vytváří mezi školami značné rozdíly z hlediska kvality pedagogického sboru, kdy největší dopad těchto rozdílností působí především na děti ze špatně situovaných a méně studovaných rodin. Rodiny, které mají celkově kladný vztah ke vzdělávání nebo se v něm samy více orientují, vybírají pro své děti školy na lepší úrovni. Vzhledem k této selekci škol tak vznikají ty, které můžeme nazvat „zbytkovými“. Do těchto škol chodí převážně děti, které jsou málo motivované ke vzdělávání a jejich rodiče jim obvykle nejsou sami schopni pomoci se školními pracemi. Tím dochází ke špatným

¹⁰³ Srov. MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J., VESELÝ, A., a kol. *Nerovnosti ve vzdělávání: od měření k řešení*, s. 23-25.

¹⁰⁴ Srov. MAŘÍKOVÁ, H. *Jaká je naše společnost?: otázky, které si často klademe*, s. 353-354.

¹⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 354.

výsledkům těchto škol a k podpoře nepříznivého vlivu sociálního původu ve vzdělávací soustavě.¹⁰⁶

Jazykové obdaření dětí je dle britského sociolingvisty Basila Bernsteina (1975) různé proto, že je ovlivněno postavením v sociální vrstvě. Pokud dítě žije v sociálně slabší vrstvě, osvojuje si pouze omezený jazykový kód, čímž se chápe například používání jednodušších nerozvinutých vět, menší slovní zásoba aj., a jejich budoucí možnosti vzdělávání jsou oproti dětem z vyšších vrstev, majícím rozvinutý jazykový kód, ohroženy.¹⁰⁷

3.2 Sociální exkluze – vyloučenost ze společenského a kulturního života

Důsledkem chudoby dochází k sociální exkluzi neboli sociálnímu vyloučení. Pojem sociální vyloučení označuje proces vytlačování určitých osob na okraj společnosti. Dochází tak k tomu, že jsou vyřazeny některé jejich aktivity v běžném společenském životě právě díky chudobě či nedostatku kompetencí, které pak mohou mít dopad například na zaměstnání a příjem, komunikační a sociální aktivity a dochází tak k diskriminaci těchto osob.¹⁰⁸

Sociální exkluze dopadá na nejvíce ohrožené skupiny, zejména staré lidi, děti, ženy a minority (rasové, etnické či jazykové). Jedná se především o nerespektování lidské důstojnosti, znevýhodňování, deprivaci aj. Oproti chudobě, která je důsledkem přerozdělování, je sociální exkluze ve spojitosti se zhoršováním účasti, přístupu a solidarity.¹⁰⁹

Mezi ukazovatele sociálního vyloučení se řadí:

1. Finanční tíseň členů domácnosti;
2. Nedosažitelnost některých základních potřeb;
3. Nedosažitelnost některého zboží dlouhodobé spotřeby;
4. Nevyhovující podmínky bydlení;
5. Špatný zdravotní stav (délka života, vnímání zdravotního stavu jedincem);

¹⁰⁶ Srov. MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J., VESELÝ, A., a kol. *Nerovnosti ve vzdělávání: od měření k řešení*, s. 427.

¹⁰⁷ Srov. MAŘÍKOVÁ, H. *Jaká je naše společnost?: otázky, které si často klademe*, s. 353.

¹⁰⁸ Srov. HALUŠKOVÁ, E., BOŽIK J. *Chudoba, společenské súvislosti a sociálne politiky na jej odstránenie*, s. 19.

¹⁰⁹ Srov. ONDEJKOVIČ, P. *Chudoba, prostitúcia, drogy a samovraždy – príčinné súvislosti*, s. 34-35.

6. Špatné vazby s přáteli či příbuznými;
7. Nespokojenost se svým zaměstnáním.¹¹⁰

4 Vztahová chudoba

Každý člověk se během svého života může dostat do tíživé situace, kdy potřebuje oporu, aby tyto zlé časy překonal. Člověk je bytost společenská, proto má potřebu vztahovat se k někomu. Vztahům se musí věnovat. Je to stejné jako se stavěním domu. Začíná se od malých krůčků a postupným budováním vznikne nový dům.

Pod pojmem chudoba si nemůžeme představit jen člověka, který nemá dostatečné množství peněz k uspokojování svých potřeb. Chudoba se týká lidí, proto jsou hlavním problémem mezilidské vztahy.¹¹¹

Spojitosť s ostatními lidmi umožňuje člověku dodávat si odvahu k překonání těžkých nepříznivých situací, do kterých se během svého života může dostat. Ve vztazích s druhými hledá ujištění, porozumění a podporu. Budování vztahů záleží na spolupráci. Podstatné je, zda je člověk schopný navazovat vztahy s ostatními a uzavírat s nimi přátelství. Opravdové vztahy jsou založeny na oboustranném respektu, vděčnosti a rovnocennosti. Ne však vždy jsou vztahy jen pozitivní záležitostí. Lidská bytost je obdařena emoční inteligencí, skrze kterou dokáže rozdílnost vztahů rozpoznat.¹¹²

Maslowova pyramida lidských potřeb znázorňuje, že mezi primární potřeby patří především ty, které mají zajistit přežití lidské existence. Do této kategorie patří potřeba jídla, pití a rozmnožování se. Pakliže dojde k naplnění těchto fyziologických potřeb, začne člověk cítit potřebu uspokojovat další potřeby, které jsou v další úrovni pyramidy potřeb, a to například potřeba k někomu patřit, potřeba sounáležitosti, přátelství, uznání, jistoty, stýkání se s druhými lidmi apod. Potřeba být někomu nablízku je velmi důležitou sociální potřebou, ba možná více, než si člověk dovede představit.¹¹³

¹¹⁰ Srov. ONDEJKOVIČ, P. *Chudoba, prostitúcia, drogy a samovraždy – príčinné súvislosti*, s. 39

¹¹¹ Srov. WILKINSON R., PICKETTOVÁ K. *Rovnováha: Proč je rovnost výhodná pro každého*, s. 33.

¹¹² Srov. GRUHL, M. *Psychická odolnost v každodenním životě*. Praha: Portál, 2013, s. 96-97.

¹¹³ Srov. NEVOLOVÁ, M. *Dotýkání dovoleno!: jak zatočit s nedomazleností a být spokojený*. Praha: Grada, 2015, 25-27.

Lidská bytost je jedinou, která si dokáže zcela uvědomit svůj stav samoty a bezmoci a dokáže nad těmito souvislostmi přemýšlet, jelikož je schopná používat rozum. Tento stav dokáže překonávat navazováním a formováním vztahů, ať už jde o vztahy s bližními, nebo třeba s bohem. Jakýkoliv vztah s někým nás udržuje v duševní rovnováze.¹¹⁴ Přirozené je pro člověka být mezi lidmi, proto potřebuje uspokojovat potřebu být k něčemu vztažen. Již od narození má dítě potřebu vazby mezi sebou a matkou, postupně během dalšího života člověk potřebuje u něčeho „zakořenit“.¹¹⁵ Člověk se snaží pocitům samoty a opuštěnosti vyhnout tím, že se buď podřídí jednotlivci či skupině, nebo se naopak bude snažit získat moc. Být ve společenství s ostatními lidmi je jednou z hlavních potřeb člověka, na jejímž uspokojení závisí duševní zdraví.¹¹⁶ Člověk, který nedokáže s nikým navázat vztahy, je slabý a trpí. Pokud dokáže navázat vztah k ostatním, je s někým ve společenství, potvrzuje si tak svou celistvost.¹¹⁷

*“Pocit sepětí s lidmi v různě širokých okruzích patří k účinným podpůrným systémům v těžkých časech. Když máme vztahy, v nichž můžeme jeden druhému důvěřovat, máme díky tomu pocit, že nejsme na světě sami, že nejsme opuštěni. Ale stává se, že si příliš málo ceníme těch vztahů, které máme nebo bychom mít mohli. Je to proto, že toužíme po něčem jiném.”*¹¹⁸

Dříve byl jednatel spojen se svou společenskou třídou pevněji než v moderní době. Provázely ho vztahy s rodinou, manželství, úzce ho s okolím spojovala společenská víra a lidé byli více propojeni. V dnešním světě je člověk malým človíčkem ve velkých městech, kterého obklopují samé rozměrné podniky, lidé se honí za prací a soudržnost lidí je mizivá.¹¹⁹ V moderní společnosti s rozvojem individualismu se člověk začíná v chaosu této doby stávat osamělým a sociálně odcizeným. Za jeho izolaci může stát ztráta podpory jeho komunity. Pokud člověk opustí svou komunitu, dojde k zpretrhání sociálních vazeb a k narušení vztahu s bývalou komunitou a stává

¹¹⁴ Srov. FROMM, E. *Cesty z nemocné společnosti*. Praha: EarthSave, 2009, s. 31.

¹¹⁵ Srov. tamtéž, s. 59.

¹¹⁶ Srov. tamtéž, s. 31.

¹¹⁷ Srov. tamtéž, s. 65.

¹¹⁸ GRUHL, M. *Psychická odolnost v každodenním životě*, s. 98-99.

¹¹⁹ Srov. TOURNIER, P. a K. BODNÁROVÁ. *Osamělost mezi lidmi: příčiny a důsledky, východiska a řešení osamělosti*. Praha: Návrat domů, 1998, s. 12.

se z něj izolovaný člověk. Stigmatizujícím se také stává, pokud přichází do nového prostředí.¹²⁰

Je velmi podstatné, z jaké rodiny člověk pochází, respektive zda spolu měli členové domácnosti dobré vztahy. Pokud totiž byly vztahy dané domácnosti nějakým způsobem narušeny, může to mít na jedince negativní dopad. Nebezpečí mu hrozí v období dospívání, kde dochází ke vzniku antisociálních a behaviorálních problémů, a v dospělosti pak vznikají problémy spojené například se ztrátou zaměstnání. Rodinné zázemí má tak vliv na stupeň vzdělanosti, ale dopadá i na chování pojící se k práci, prostředky, jakými je zaměstnání vyhledáváno, nebo jak se jedinec chová na pracovišti.¹²¹

Z trendu individualismu se v dnešní moderní společnosti zrodil trend lidí - single. Tento životní styl samostatně žijících především mladých lidí si dává za hlavní cíl kariéru a cestu samostatného života a partnerské vztahy jdou stranou. Ženy se orientují více na práci než na děti a muži jsou taktéž svobodní v době, kdy již dříve bylo obvyklé mít založenou rodinu. Tito lidé se starají sami o sebe a jsou nezávislí na ostatních.¹²² Někteří lidé se po letech vracejí do původního vztahu partnerských kompromisů, jiní v tomto stavu vnitřní svobody přetrvávají i přes samotou a pocity existencionální úzkosti, kterou chvílemi trpí.¹²³

4.1 Komunikační obtíže

Komunikace je pro člověka přirozeným prvkem, podobu má buď ústní, nebo písemnou. Slouží k dorozumění či zprostředkování informací nebo jako přenos smysluplného sdělení. Zkráceně jde říci, že jde o přesun informací z jednoho bodu do druhého, tedy od zdroje k příjemci. Komunikace je v podstatě stýkání dvou a více lidí, kteří jsou spolu ve vzájemném kontaktu a participují na určitém jednání. Zakládá se tedy především na skupinovitosti,¹²⁴ což je z hlediska sociálního velmi zásadním kritériem. Sociální komunikace je součástí běžných vztahů mezi lidmi, kteří jsou spolu denně ve vzájemné

¹²⁰ Srov. GELLNER, E. A. *Jazyk a samota: Wittgenstein, Malinowski a habsburské dilema*. Brno: CDK Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 69.

¹²¹ Srov. BLATNÝ, M. *Psychologie celoživotního vývoje*, s. 222-223.

¹²² Srov. KAISEROVÁ, K. *Samota jako partner*, s. 113.

¹²³ Srov. tamtéž, s. 116-117.

¹²⁴ Srov. MIŠOVIČ, J. *Komunikace ve společnosti*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 11-13.

interakci. Člověku slouží komunikace k uspokojování svých potřeb, ale zároveň je jednou z nich. Probíhá buď v soukromé, nebo veřejné oblasti a je lze ji provést pouze v kontaktu s lidmi. S moderní dobou přicházejí ale v rámci komunikace i nové technologie, které s sebou přinášejí změnu nejen v oblasti interakcí, ale také ve způsobu života. Na jednu stranu vývoj komunikačních technologií roste, setkáváme se s nejrůznějšími vymoženostmi, které lidem mohou komunikaci usnadňovat, na druhou stranu ale způsobují, že se člověk naopak od okolního světa spíše vzdaluje, než aby se mu přibližoval.¹²⁵

Komunikace důležitou složkou z hlediska kvality a smysluplnosti lidského života. Proto, aby člověk ve svém životě pocíval spokojenost, jednoduše žil hodnotným životem, je zapotřebí dosahovat kvalitní komunikace. Jakýkoli jedinec může totiž po určité době vlivem nedostatku kvalitní komunikace začít strádat. Tomuto strádání podléhají lidé nacházející se v různých situacích, například v sociální, kulturní či geologické izolaci nebo lidé, kteří jsou opuštěni a osamělí.¹²⁶

Komunikace může být ovlivněna stresovým faktorem. Příčiny vyvolání stresu u člověka mohou být rázu fyzického, například když člověk pocíuje potřebu hladu, dále psychického, jako je například komplex z výšky, intrapsychického, pokud je člověk až moc dychtivý mezi ostatními lidmi, a z hlediska sociálního rázu například ztráta zaměstnání.¹²⁷ V některých případech může u jedinců docházet ke vztahovým poruchám, ale i komunikačním obtížím, jako jsou poruchy řeči. Může také docházet k tomu, že se člověk vlivem své situace omezí pouze na pár slov a jeho slovní zásoba se ztenčuje nebo se vyskytnou problémy s vyjadřováním.¹²⁸

4.2 Osamělost

Nejvíce nepříjemné stavy u člověka nastávají v okamžiku, kdy je ve svém volném čase sám a nenachází pro sebe vhodné aktivity. Člověk může za svou samotu v některých případech sám, protože se stranil svého okolí, nebo se dostal do tíživé situace, kterou nemůže nikterak ovlivnit. Je to způsobeno např. tím, že lidé, kteří kolem něho žijí,

¹²⁵ Srov. MIŠOVIČ, J. *Komunikace ve společnosti*, s. 53-55.

¹²⁶ Srov. VYBÍRAL, Z. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005, s. 226.

¹²⁷ Srov. tamtéž, s. 256.

¹²⁸ Srov. tamtéž s. 226.

nemohou snést jeho životní změnu a začnou ho vnímat negativně. Tady tak, že s ním částečně nebo úplně zamezí styk a daný jedinec začne pociťovat stavy osamělosti.

Jednou z největších bází člověka, jakožto bytosti společenské, je zamezení kontaktu s druhou osobou. Tato odstrašující představa znamená pro lidského tvora pocit neúplnosti. Již v dřívějších dobách, ještě před objevením samotného písma, znamenala samota něco děsivého, čeho se lidé skutečně báli. Jejich snahou bylo se jí stůj co stůj vyhnout. Jediní, pro které byla poměrně přirozená, byli čarodějky a šamani.¹²⁹

Na osamělost a samotu je třeba nahlížet jako na dva odlišné pojmy a rozlišovat kladné a záporné hledisko. Z kladného pohledu na osamělost je na tento stav nahlíženo jako na dobrovolný počín. Z opačného pohledu jsou ale tyto pojmy hodnoceny jako negativní a označují stav, který se nezakládá na dobrovolnosti a jedinec si jej sám nevybral.¹³⁰

S lidským životem je neúprosně spjata existencionální samota. Je stavem, který je každému jedinci blízký, protože člověk na svět sám přichází i z něj sám odchází. Je součástí našeho života, protože i přesto, že jsme otevřeni okolním vztahům, máme také vnitřní vztah k sobě samému, který je pro okolní svět nedosažitelný.¹³¹

Samota se také může projevat jako odcizení, odloučení či izolace. Popsat ji lze jako stav, při kterém se člověk nemůže hnout z jednoho místa a zůstává v něm uvězněn. Pocity opuštěnosti, které jedince skličují, mohou trvat krátce, ale i zdánlivě věčně. Člověk touží po něčem, čeho se mu nedostává, tj. po vztahu s okolím, komunikaci s ostatními, aby ho někdo miloval a projevoval o něj zájem.¹³²

Izolovaný člověk, kterého společnost nepřijímá, upadá do negativních myšlenek a zpytuje se, čímž trestá sám sebe a to přispívá k ještě většímu utrpení. Dostává se do stavu, z kterého není lehké uniknout.¹³³ Smrt partnera může například člověka, který měl všechno, uvrhnout do prázdnoty. To, co člověku připadalo důležité,

¹²⁹ Srov. CSÍKSZENTMIHÁLYI, M. *O štěstí a smyslu života: můžeme ovládat své prožitky a ovlivňovat jejich kvalitu?* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 246.

¹³⁰ Srov. MÜLLER, W. *Sám, ale ne osamělý.* Praha: Portál, 2011, s. 13.

¹³¹ Srov. tamtéž, s. 14.

¹³² Srov. tamtéž, s. 15-18.

¹³³ Srov. TOURNIER, P. a K. BODNÁROVÁ. *Osamělost mezi lidmi: příčiny a důsledky, východiska a řešení osamělosti*, s. 47.

se vytratilo, a on může v tomto stavu myslet i na svou smrt.¹³⁴ Pocity samoty propadají i lidé, kteří se znenadání ocitli nějakým způsobem nemocní, nebo handicapovaní. Začíná se u nich vytvářet izolace, odloučení. Dříve vedli normální spokojený život, měli okolo sebe přátele i rodinu, kvůli jejich postižení se však tyto aspekty lidskosti vytrácí. Rodina se o svého rodinného člena buď nechce, nebo nemůže starat a nemocný se tak stává opuštěným. Pokud je dotyčný navíc rodinou umístěn do nemocnice či nějakého ústavu, navazuje pak takový člověk vztahy pouze s lékařem či personálem těchto objektů a s rodinou se původní vazby narušují. Dochází tak k odcizení mezi rodinou a nemocným členem, který najednou vede osamocené život. Postupně je vytržen ze sociálního okolí a jediný vztah, který může s někým navázat, je pouze k domácímu mazlíčkovi.¹³⁵

Jedinec, který je okolním světem záměrně přehlížen, se začne po určité době cítit deprimovaný. To znamená, že na něj dlouhodobé a významné strádání v oblasti základních lidských potřeb začne mít negativní vliv, začne přemýšlet nad existencí sebe samého a nad smyslem svého života. Člověk je ze své podstaty naprogramovaný být bytostí společenskou, proto se lidé v dnešní moderní době stěhují do větších měst, aby žili v souznění s ostatními a omezovali tak stres, který může být důsledkem samoty.¹³⁶ Pocity osamělosti výrazně působí na mysl člověka, proto je pro něj podstatné žít v souladu mezilidských vztahů.¹³⁷ Je důležité si uvědomit, že i přesto, že člověk dnes žije ve velkých městech, kde lidé žijí velmi pestrým a produktivním životem a člověka tam potkáte na každém kroku, se zde může nacházet několik lidí, kteří se z této společnosti vyčleňují a cítí se osamělými. Zkrátka i ve městech, která jsou společensky velmi čínorodá, se může rozvíjet samota, která dokáže vytvářet prázdné lidské životy.¹³⁸

To, že se člověk cítí být osamělý, je úzce spojeno se strachem, konkrétně strachem z nepochopení. Dnešní doba je více osamělá, protože se lidé bojí sebe navzájem či se bojí celkově života, ve kterém shledávají svého nepřítele. A protože

¹³⁴ Srov. ASPER, K. *Opuštěnost a sebeodcizení: [nové přístupy k terapii narcistické poruchy osobnosti]*. Praha: Portál, 2009, s. 23.

¹³⁵ Srov. TOURNIER, P., BODNÁROVÁ, K.. *Osamělost mezi lidmi: příčiny a důsledky, východiska a řešení osamělosti*, s. 9.

¹³⁶ Srov. CSÍKSZENTMIHÁLYI, M. *O štěstí a smyslu života: můžeme ovládat své prožitky a ovlivňovat jejich kvalitu?*, s. 246-247.

¹³⁷ Srov. tamtéž, s. 249-250.

¹³⁸ Srov. NOUWEN, H. J. M. *Duchovní život jako cesta*. Praha: Vyšehrad, 2012, s. 34.

strach posiluje osamělost a konflikty, je kvůli zachování pospolitosti a k napravení jednání lidí nezbytné dotyčnému ukázat, že společnost pro něj nepředstavuje hrozbu.¹³⁹

Na dnešního člověka je také nahlíženo jako na zboží. Například zaměstnavatel vnímá své zaměstnance tak, že pro něj budou v blízké době ještě potřební a je třeba s nimi proto odpovídajícím způsobem jednat. Vztahy dnes nevycházejí z dobročinnosti, nýbrž z potřebnosti. Proto se v dnešní moderní době člověk cítí osamělý více než kdy dřív.¹⁴⁰

Snad každý v životě zažije pocit osamělosti. Tato zkušenost je přítomna v životě každého člověka a ten kvůli ní zakouší pocit duševního hladu. Osamělost se v dnešní době stává jedním z nejčastěji se objevujících lidských utrpení, postihuje všechny věkové kategorie, přes malé děti až po staré osoby. Osamělost přispívá k nežádoucímu společenskému jednání. Svým neblahým účinkem přispívá k vysokým číslům sebevraždných úmrtí, k požívání alkoholu, užívání návykových látek, ale vede i k různým psychosomatickým problémům.¹⁴¹

I v duchovní oblasti se objevují pocity osamělosti, tento stav zde má významnou pozici - ukazuje na samotu jako na jistý druh daru určeného k překonání, i přes uvědomování si toho, že to nebude jednoduché. V duchovním procesu samoty jde o osvobození se pro Boha. To jest odřeknutí se všeho, co člověku překáží v cestě, po níž kráčí, aby dosáhl vnitřního vztahu s Bohem.¹⁴²

5 Duchovní a duševní chudoba

Člověk se snaží svůj život ovlivňovat, snaží se ho směřovat určitou cestou. Aby se tak stalo, musí být schopen působit nejen na vnější podmínky, ale také na ty vnitřní, které mají vliv na jeho život. Sám člověk může ovládat vůli, následování určité kultury apod. Co ale ovládat nemůže, je například jeho narození se do konkrétního zdravotního stavu či kulturního prostředí. Aby měl člověk svůj život, který žije, pod kontrolou, je důležité mít schopnost chápat, proč je na tomto světě, kde je hranice a kde konec

¹³⁹ Srov. TOURNIER, P., BODNÁROVÁ, K.. *Osamělost mezi lidmi: příčiny a důsledky, východiska a řešení osamělosti*, s. 17-18.

¹⁴⁰ Srov. FROMM, E. *Cesty z nemocné společnosti: sociálně psychologická studie*, s. 128.

¹⁴¹ Srov. NOUWEN, H. J. M. *Duchovní život jako cesta*, s. 23-24.

¹⁴² Srov. MÜLLER, W. *Sám, ale ne osamělý*, s. 24.

lidské existence, jakou má vlastní život hodnotu pro něj a jakou má cenu pro jeho okolí. Jak svou osobu cítí a prožívá, poznává, uvědomuje si, sebehodnotí své chování, jednání a prožívání. A v neposlední řadě, jak je schopný přizpůsobit se změnám vnitřních a vnějších předpokladů svého života a schopnost je udržovat či měnit. Když se člověk v životě ocitne v ohrožení, může to mít za následek „podkopání“ jeho důstojnosti, sebehodnocení a sebeúcty. Má potom tendence přiklánět se k tomu, že již nebude moci ovlivňovat podmínky svého života.¹⁴³

Existují dva přístupy, které se zabývají zrodem lidské existence. Jeden je spojený s působením přírodních zákonů, a to v oblasti biologie, chemie a fyziky. Druhý souvisí s vitálními principy, konkrétně s působením životní síly, ducha a duše. Že má lidská bytost zakořeněnou biologickou, psychologickou a sociální dimenzi, je zřejmé. Má ale také ještě dimenzi duchovní, neboli spirituální, kterou nelze nijak racionálně prokázat. Člověk má ale možnost na základě svého vnitřního života vnímat a prožívat. Jedině tak si uvědomí, že duchovnost ovlivňuje všechny oblasti lidského života a dává mu skutečný smysl. Člověk lépe porozumí nejen sobě samému, ale také druhým lidem, tomu, jaké místo ve světě zaujímá.¹⁴⁴

Současná doba spatřuje smysluplnost života v úspěchu a zisku. Podstatné je, aby člověk přijal tyto tělesnou, duchovní a duševní pohodu v jeden celek. Žil vyrovnaným a spokojeným životem, dokázal se vyrovnat se sebou samým, se svým okolím či dokonce s Bohem. Úctyhodnou dovedností člověka je přijetí sama sebe a následné odevzdání se z hlediska duchovního na cestě k transcendentnu. Důležité je nepodceňovat fyzické aktivity, které mají vliv také na psychickou a sociální kondici. Výsledkem tohoto přijetí je jednak nalezení a zdokonalení duchovní oblasti jedince, jednak pomoc při překonávání nepříjemných životních útrap lidí formou navazování kontaktu a stýkání se s ostatními. Tedy pouhou přítomností druhých lidí.¹⁴⁵

Spiritualitu neboli duchovnost lze chápat jako dimenzi lidské zkušenosti, která se zakládá na přirozenosti, jež je vlastní každé lidské osobě. Je to cesta zakoušení a vztahování se k něčemu, co lidskou bytost přesahuje a zároveň naplňuje. Je to něco, co s sebou přináší příjemné pocity zvyšující duševní i tělesný klid. Oproti tomu

¹⁴³ Srov. KRHUTOVÁ, L. *Autonomie v kontextu zdravotního postižení*. Boskovice: Albert, 2013, s. 120.

¹⁴⁴ Srov. DOČKAL, J. *Člověk v současném světě: než začneme studovat sociální práci*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008, s. 81-82.

¹⁴⁵ Srov. ELIHOVÁ, M. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada Publishing, 2017, s. 167.

religiozita vyjadřuje duchovnost, která je spojená s náboženstvím. Je to určitá antropologická konstanta, označující dychtivost člověka po znovuspojení s Bohem. Spiritualita je cesta hledání posvátna, přičemž religiozita přidává k této cestě hledání ještě sociální, institucionální a kulturní souvislosti. Mezi spirituální potřeby patří zejména potřeba vědomí vlastní důstojnosti a hodnoty, smysluplnosti života, potřeba naděje a cíle v životě, potřeba víry a lásky.¹⁴⁶

Zájem o způsob života z duchovního hlediska, ale i pohled na svět a práci a humánní a prosociální způsob jednání s lidmi, stručně řečeno duchovnost, je záležitostí týkající se nejen osob, které s touto lidskou stránkou přímo pracují. Tato záležitost se dotýká všech lidí na zemi, jelikož lidská společnost se jako celek dle Moora žene do propasti, kterou je možné nazývat jako „duchovní krize“. Z hlediska budoucí perspektivy je ohrožena naše země ať už kvůli zhoršujícím se ekologickým podmínkám ekologie, vzrůstající nenávist mezi různými typy náboženství, odklonu od mravních a náboženských hodnot, či kvůli pasivnímu přijímání chudoby a společenského útlaku. Člověk může s těmito problémy lépe pracovat právě díky zkušenosti s posvátnem.¹⁴⁷

Z hlediska duchovna se o chudobě zmiňuje již papež František, který starost o lidi trpící chudobou připisuje věrnosti evangelium. V oblastech, jako je duševní rovnováha, mravní život a sociální spravedlnost, by duchovní stanovisko nemělo vykazovat z hlediska lidského chování deformace. Důležitým prvkem pro spravedlnost a konání dobra vůči ostatním je osobní zájem člověka neboli působení jedince v prostředí, v němž žije s ostatními. Když člověk dokáže rozeznávat a přikládat důležitost věcem i přesto, že některé činy nekoná pouze ve vlastním zájmu, může to mít velký vliv také na ostatní. Podstatou lidského života je především zdokonalování osobních hodnot tak, aby bylo dosaženo respektu a úcty k druhým.¹⁴⁸

Člověk by se měl nechat přemoci k přesvědčení, které lze učinit skrze vlastní osobu. Tedy dostat se do přítomnosti něčeho, co jej přesahuje. Například kněz snažící se podpořit jiné osoby v nalezení náboženského přesvědčení tak musí činit takovým způsobem, aby tato věc danou osobu skutečně zaujala. Toto přesvědčení ji pak bude

¹⁴⁶ Srov. ELICHOVÁ, M. *Sociální práce: aktuální otázky*, s. 168,173.

¹⁴⁷ Srov. MOORE, R. L. a I. MÜLLER. *C.G. Jung a křesťanská spiritualita: Sborník reflexí teologů, psychologů a religionistů*. Praha: Portál, 1998, s. 11-13.

¹⁴⁸ Srov. SAMUEL, D. Chudoba vnitřní a chudoba vnější. In: AMBROS, P. *Nouze, chudoba, bohatství*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2015, s. 372-377.

provázet životem. Způsobem, jak se na tuto cestu nepojít, je schopnost opravdu uvěřit. Skrze duchovní vedení či silné zážitky lze pomáhat druhým lidem. Pomoc může vycházet jak od kněze, tak i od terapeuta, kteří se navzdory mnoha styčným plochám od sebe navzájem v jistých ohledech liší. Oba vyvíjejí snahu porozumět člověku a vnímat ho jako celek a za pomoci speciálních technik jej dostat do zdravého, vyváženého duševního stavu. Oba se snaží lidem pomoci, vyhodnotit jejich situaci a mluvit o problémech, které jsou pro běžného člověka zdánlivě nepodstatné. Oblasti duchovna a duševna spolu v tomto smyslu tedy úzce souvisí a je důležité pochopit jejich vzájemnou provázanost.¹⁴⁹

Lidské potřeby se vytváří na základě určitých podmínek vycházejících z lidské existence. Když tyto potřeby, které jsou shodné jak pro lidi, tak zvířata, nejsou uspokojeny, může se situace vymknout z rukou a dostat se do fáze, kdy je jde jen stěží ovládat. Těmito základními potřeby jsou potřeba sexuálního prožitku, žízně, spánku a v neposlední řadě především upokojení hladu, přičemž právě neuspokojení posledních dvou položek má vliv na neovladatelnost nejzákladnějších potřeb existence. Uspokojení těchto fyziologických potřeb ale nedává člověku předpoklad pro duchovní a duševní pohodu. Rozdíl vůči zvířecím tvorům nacházíme v lidských specifických potřebách. Pouze lidská bytost si dokáže uvědomit tyto potřeby, které lze přisuzovat jen lidské existenci, a dokáže tak vnímat své duchovní a duševní zdraví. Těmito specificky lidskými potřebami jsou například potřeba transcendence, potřeba někam patřit a sít se, potřeba prožitku sebe sama či orientačního rámce. Existuje nesčetné množství způsobů, jak tyto psychické potřeby ukonejšit. Pokud nastane situace, že nedochází k jejich uspokojení, nebo k uspokojení některé z nich, dochází k „ochoření“ lidského ducha, které je známkou psychózy. Jestliže nastane uspokojení těchto potřeb jen z části, nastává u člověka neuróza. Lidská bytost se stává jistou ve svém životě tehdy, pokud je způsobilá k používání rozumu a šíření lásky. Jen tehdy se dokáže přizpůsobit a žít ve shodě s přírodou a společností.¹⁵⁰

Člověk je jedinou bytostí, která je za vhodných kulturních podmínek schopna docílit pokroku z člověka nacházejícího se na nízké úrovni se vyšplhat až na samý vrchol vývoje. Dokáže se tedy nepřetržitě rozvíjet od nižšího stupně k vyššímu.

¹⁴⁹ Srov. KELSEY, M. Znovuobjevení kněžství pomocí nevědomí. In: MOORE, R. L. a I. MÜLLER. C. *G. Jung a křesťanská spiritualita: Sborník reflexí teologů, psychologů a religionistů*, s. 115.

¹⁵⁰ Srov. FROMM, E. *Cesty z nemocné společnosti: sociálně psychologická studie*, s. 64-65.

Samotný lidský vývoj je výslednicí vývoje kulturního, který je jeho nutnou podmínkou. Jedinec, který chce dosáhnout svobody, musí rozvíjet svůj rozum a lásku. Duševní zdraví je otázkou především společnosti, která na člověka působí kladně, ale může i záporně. Jen dobře fungující společnost dokáže své jedince podporovat v jejich rozvoji. Může se jednat například o lásku k bližním, schopnost tvořivě pracovat nebo o rozvíjení vlastního rozumu. To však nemusí platit vždy. Pokud není společnost dobře nastavena, může naopak lidskou osobu poškodit. A to tak, že se člověk nestane ničím jiným než pouhým lidským nástrojem.¹⁵¹

5.1 Neorientovanost, vnitřní prázdnota

Dnešní společnost není schopna vypořádat se se současnými problémy, které tato doba „produkuje“. Lidé v dnešním shonu hledí na prospěch a upřednostňují spíše užitek oproti morálním duchovním hodnotám, ty dnes postupně zanikají. Přijatelným postupem, jak zlepšit dnešní „pokaženou“ dobu, je v první řadě klást důraz na výchovný systém a zaměřovat se zejména na duchovní hodnoty a na etické a estetické otázky.¹⁵²

Postoj k duchovní oblasti je odlišný v každé kultuře. Jedni dávají prostor pro duchovní zkoumání, aby došli k lepšímu poznání a podmanili si duchovní svět. Druzí, což se týká naší kultury, mají naopak sklony tyto tendence opomíjet. Tudiž dochází k neuspokojení duchovního nasycení, tedy jedné ze základních lidských potřeb. To, že společnost tuto potřebu přehlíží a nevěnuje jí dostatečnou pozornost, neznamená však její úplné vymizení. Některé kultury dodnes používají k nalezení reality duchovního života různé rituály a cvičení, jejichž smyslem bylo a je probouzet v lidech duchovní růst. Člověk mající touhu přesahovat sám sebe hledá různé zkušenosti a prožitky s posvátnem a snaží se nacházet stále další možnosti vnitřního rozvoje.¹⁵³

Duchovní chudoba může u člověka vytvářet pocity nejistoty, nenalézání pocitu bezpečí a smyslu vlastního života. Když se bůh stane pánem života daného jedince, ten začne lépe chápat pravdu veškerého bytí, lidské existence. Dojde k propojení mezi

¹⁵¹ Srov. FROMM, E. *Cesty z nemocné společnosti: sociálně psychologická studie*, s. 67-69.

¹⁵² Srov. SPOUSTA, V. *Krise současné společnosti a proměny hodnot na přelomu tisíciletí*. [online].

¹⁵³ Srov. VANČURA, M. Psychospirituální krize. In: VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2012, s. 329-330.

Bohem a jednotlivcem, tedy k jistému svazku, díky němuž člověk lépe chápe své životní situace a dokáže jim přikládat jasný význam.¹⁵⁴

Díky náboženskému vyznání dokáže jedinec zařazovat věci do smysluplných souvislostí, v kterých by se bez víry ztrácel, nebyl schopen se v nich orientovat a nacházet pro ně srozumitelné vysvětlení. Jedinec, který je o duchovní oblast ochuzen, tak nemá ucelený a propojený obraz na svět. Duchovní život se snaží vyhnout se všem negativním vlivům, které tento celistvý obraz na svět mohou nějakým způsobem ohrozit. Jedinec si počíná tak, že se podřizuje pro něj vlivné autoritě a zásluhou náboženského vyznání nachází svůj obraz světa, z kterého vyplývají jeho vnitřní hodnoty.¹⁵⁵

Spojitosť mezi duchovnem a duší vytváří u každého jedince bytostné Já, které je základní složkou nevědomí, jenž se snaží naplno využít možnosti člověka. Propojení mezi těmito dvěma póly naznačuje vztah mezi teologií a psychologií. Člověk, který pociťuje duchovní či duševní chudobu, může být ohrožen na životě. Konkrétně se jedná o nebezpečí týkající se lidské psychiky, kdy kvůli této nemateriální formě chudoby mohou vznikat u člověka pocity deprese.¹⁵⁶

Lidská zkušenost s transcendentním zážitkem je pro člověka, který jej prožívá, velkým přínosem. Mezi výhody zážitku přesahujícího člověka patří schopnost nalézt smysl svého života, zakořeněnost v duchovní sféře, revoluční změny, co se hodnotového pořadí týče. Bývá pravidlem, že transcendence napomáhá vyřešit životní orientaci člověka. Materiálními hodnotám již jedinec nepřikládá velkou váhu, jelikož si je vědom, že spokojenost si nevyžaduje naplnění velkého množství potřeb. Dalším pozitivním bodem pro člověka přiklánějícího se k duchovní cestě je dosažení vnitřní harmonie a duševní pohody. Z tohoto plyne rovnováha i po fyzické stránce (pocity míru, jistoty, štěstí atd.), obecně se zdokonalují vztahy mezi lidmi (laskavost, řetovost, upřímnost v mezilidských vztazích apod.) a v neposlední řadě je jedinec

¹⁵⁴ Srov. CENCINI, A. *Bůh je můj přítel: psychologie seberealizace a autoidentifikace v Bohu*. Praha: Paulínky, 1997, s. 107.

¹⁵⁵ Srov. TŮMA, J. a kol. *Spiritualita wellness*. Praha: Palestra - Vysoká škola tělesné výchovy a sportu, 2018, s. 11.

¹⁵⁶ Srov. BIANCHI, E. C. Jungovská psychologie a náboženská zkušenost. In: MOORE, R. L. a I. MÜLLER. *C. G. Jung a křesťanská spiritualita: Sborník reflexí teologů, psychologů a religionistů*, s. 31-32.

transcendentním zážitkem pobízen k citlivému vnímání morálních pravidel, se kterými se pojí jejich dodržování a doceňování významu čistého svědomí.¹⁵⁷

5.2 Beznadějnost, zoufalství, duševní zpustlost

Náboženské vyznání sloužící k širšímu pochopení lidské existence může také korelovat s vnitřní pohodou člověka. Duševní energii jedince, jakožto určitou formu lidského rozměru bytí, definoval již v dřívějších časech Sigmund Freud, jenž ji pojmenoval jako Id, Ego a Superego, přičemž Ego dodržuje princip reality a transformuje požadavky Id do praxe tak, že vytyčuje charakter i patřičnou dobu, kdy dochází k prosazení náboženských pocitů.¹⁵⁸

Že duchovní oblast má co do činění se zdravím člověka, dokládá Deklarace Světové zdravotnické organizace: „*Spirituální dimenzi je třeba chápat jako přirozený nemateriální fenomén, ke kterému patří ideje, víra, hodnoty a etika a který se prezentuje v mysli a ve vědomí. Rozvíjení těchto myšlenek vede následně k rozvíjení myšlenek týkajících se lepšího zdraví*“¹⁵⁹ Stav, který charakterizuje člověka jako duševně zdravého, definuje i Národní spolek pro duševní zdraví, který v úvodní části zmiňuje následující definici: „*Dobrá duševní kondice není něčím, co máme, ale něčím, cosi pěstujeme. Aby byl člověk duševně zdravý, musí si sám sebe vážit a přijímat se takový, jaký je.*“¹⁶⁰ Ten, kdo se cítí být po duševní stránce zdravý, je schopný hodnotit svou osobu dle různých praktických kritérií. Člověk, který je na tom opačně a svou osobu znevažuje, se může dostat do stavu, kdy ho společnost bude odsuzovat. Taková osoba má tendence nepřipouštět si k sobě ostatní lidi a tím dochází k zpretrhání vztahů mezi daným jedincem a okolím. Tento jedinec se stává chudým z hlediska mezilidských vztahů a nastává pro něj čas osamělosti.¹⁶¹

Chudoba se u člověka jako nepříznivý sociální stav dotýká i sebevědomí. Když se člověk dostane do takovéto tíživé situace, začne jeho sebevědomí strádat a začnou ho doprovázet pocity úzkosti, které bývají vyvolané strachem z veřejného hodnocení. Pro člověka je sice stres v menším množství přijatelný, pokud je ho však

¹⁵⁷ Srov. MÍČEK, L. *Zážitky transcendence a jejich význam pro duchovní vývoj* [online].

¹⁵⁸ Srov. TŮMA, J. a kol. *Spiritualita wellness*, s. 12.

¹⁵⁹ HONZÁK, R. *Psychosomatická prvouka*, s. 148.

¹⁶⁰ NOUWEN, H. J. M. *Duchovní život jako cesta*, s. 78.

¹⁶¹ Srov. tamtéž, s. 78.

již příliš, pak nikoli. Stres v člověku probouzí stresový hormon kortizol, který ho připravuje na blížící se nebezpečí, ale i situace, které člověk nemůže dopředu předvídat. Právě strach z toho, jak jej bude vnímat a hodnotit okolí, je pro jeho sebevědomí a společenský status velmi nežádoucí.¹⁶²

5.3 Morální a duchovní zmatek

Duchovní sfěře člověk přikládá určitou důležitost. Objevuje se i u těch, kteří se tuto skutečnost snaží jakkoli popřít, jelikož duchovní otázky, například o smyslu života, přijdou na mysl i lidem, kteří se považují za nevěřící. Člověk zkrátka hledá smysl svého života a své existence z toho důvodu, že jej považuje za relevantní a vyjadřuje jeho podstatu na tomto světě, a to i přesto, že je sám k víře nedůvěřivý.

Duchovní oblast je s lidskou existencí neodmyslitelně spjata, je jednou z částí lidské existence a podstaty. Vzniká ve spojení s biologickými a sociokulturními požadavky a kolektivními představami, když se jednotlivec snaží uspořádat své životní, ale i existencionální nesrovnalost a najít jejich řešení.¹⁶³ Zde již ale dochází k přesahu smyslových i rozumových možností, nejedná se pouze o názory, smýšlení člověka či náboženskou nauku. Určující je kvalita života člověka, jeho bytí a prožívání, tedy něco, co již jen nenaplnuje základní lidské potřeby. Proto dlouhodobé a významné strádání člověk vnímá jak po stránce tělesné, tak právě i po té duchovní. Chudoba se tak dá chápat v několika významech. Následkem tohoto typu chudoby pak může nastat situace, kdy se jeden cítí duchovně vyhladovělý a frustrovaný i přesto, že zkonsumoval potravu a cítí se být nasycen. A druhému může naopak miska s trochou jídla připadat jako nebeská hostina, protože jeho mysl je ve spojení s Bohem. Duchovnost je lidské populaci důvěrně známá. Je v nás samých, působí v samotném jádru lidského bytí a emočního života, není jen něčím vzdáleným.¹⁶⁴

Lidská bytost se během svého života projevuje ve třech oblastech, které jsou si vzájemně blízké, mísí se a jsou neoddělitelně spjaté. Oblast somatická, mentální a spirituální tvoří ucelený komplex. Do první oblasti patří z hlediska tělesných projevů zvláště uspokojování základních potřeb člověka. Do mentální a spirituální oblasti spadá

¹⁶² Srov. WILKINSON, R., PICKETT, K. *Rovnováha: proč je rovnost výhodná pro každého*, s. 52-53.

¹⁶³ Srov. SCHERMER, V. L. *Duch a duše: nové paradigma v psychologii, psychoanalýze a psychoterapii*. Praha: Triton, 2007, s. 23.

¹⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 32-33.

pohoda ve smyslu duševní vyrovnanosti, pozitivní emoce, dále udržování rovnováhy z hlediska napětí, životaschopnost apod. Právě jejich neuspokojením může docházet k nepříznivým vnitřním emocionálním stavům, jako je napětí či frustrace. Pokud jde o opačné tendence, dochází u člověka k příjemným pocitům a celkovému uspokojení. U poslední nadmyslové oblasti se pak uplatňuje v hodnotovém žebříčku především víra a odpovědnost.¹⁶⁵

Člověka provázejí problémy dennodenně, ať už jsou jakékoliv. Může se jednat o osobní problémy, rodinné neštěstí, nemoc, úmrtí, přírodní katastrofy nebo o přechod do nového zaměstnání či rozvod. Tyto problémy se označují jako náhlé. Druhým typem problémů jsou vleklé, mezi které patří stavy osamělosti, vyčerpanosti, únavy, napětí, nespokojenosti, rozmrzelosti nebo i potíže týkající se rasy, náboženství apod. Náboženská víra může být člověku v těchto tíživých situacích oporou, poskytovat mu užitečné vysvětlení a nabízet možnosti řešení těchto někdy na první pohled bezvýchodných situací. Duchovnost tak může člověku podat pomocnou ruku, když se ocitne ve stavu duchovní krize a neví si sám rady.¹⁶⁶

Kvůli nedostatku duchovní zkušenosti může docházet k různým omezením. U osob zasažených tímto druhem chudoby se může přihodit, že dojde k celkové změně jejich životního stylu, který může být provázen sociální izolací. U některých jedinců se začne objevovat deprese či frustrace.¹⁶⁷ Jedním z důvodů, proč narůstají v dnešní době různá duševní onemocnění, je neschopnost nalezení smyslu života. Toto se děje zpravidla v mladistvém věku, kdy člověk dozrává a neví, jak dál vést svůj život, jak jej správně naplnit. Samozřejmě však ztráta smyslu života může potkat i člověka, který se nachází v nějaké životní krizi, nebo při nepříjemné, nečekané traumatické události.¹⁶⁸

V dnešním světě lidskou populaci provázejí problémy od obrovské kvantity informací až po sklíčující pocit zrychlujícího se životního tempa. Lidé tak vyhledávají v této uspěchané době především klid, životní pohodu, ujištění a nalezení smyslu lidské existence. Člověka již neuspokojují tradiční hodnoty dané společností, má proto potřebu

¹⁶⁵ Srov. TŮMA, J. a kol. *Spiritualita wellness*, s. 12.

¹⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 10.

¹⁶⁷ Srov. SCHERMER, V. L. *Duch a duše: nové paradigma v psychologii, psychoanalýze a psychoterapii*, s. 35.

¹⁶⁸ Srov. SLÁDEK, K. a V. KOPECKÝ. *Spiritualita a psychosomatika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017, s. 24.

snažit se nacházet nové, pro něj výhodnější hodnoty. Má také tendence objevovat i nové zkušenosti s posvátnem, které na něj nemusí mít vždy dobrý vliv. A jelikož má člověk potřebu vztahovat se ke smyslu a celkově k duchovnu, může neuspokojení těchto potřeb vést nejen k tělesným problémům, ale také k sociálním i psychickým. Lidská bytost je zkrátka bytostí potřebující.¹⁶⁹

6 Stát a chudoba

Chudobou je ve větší či menší míře ohrožená každá země neboli stát, ať už se jedná o materiální či nemateriální typ chudoby. Téma lidského strádání je celosvětové a celospolečenské. Svízelnou pozici nejen v otázce chudoby, ale v celé sociální politice, má stát jakožto jeden z aktérů řídicích regulací sociálního ohrožení lidí.

Je otázkou, jakou měrou by se stát měl podílet na pomoci lidem ohroženým nepříznivou sociální událostí. Těmito sociálními problémy se zabývá sociální politika státu.¹⁷⁰ „Cílem sociální politiky je čelit sociálním a ekonomickým ohrožením v průběhu života a vytvářet příznivé podmínky pro život (rozvoj) jedinců a skupin. Jde o soustavné a cílevědomé úsilí jednotlivých sociálních subjektů o udržení nebo změnu (fungování) sociálního systému – o sociální smír.“¹⁷¹

Lidem nacházejícím se ve stavu chudoby lze poskytnout podporu z hlediska zajištění práv, která se opírají o Listinu základní práv a svobod, Mezinárodní pakt, týkající se hospodářských, sociálních a kulturních práv, a v neposlední řadě o Evropskou sociální chartu, která byla později upravena právem na sociální, právní a hospodářskou ochranu, tedy hájící osoby před chudobou a sociální exkluzí.¹⁷²

Stát se může angažovat jedině do takové míry, jakou umožňuje nastavení lidských práv v dané společnosti. Pokud jsou lidská práva chápána ve společnosti negativně, znamená to, že úkolem státu je hájit subjekty tak, aby nedošlo k porušování jejich práv, zároveň ale již více nezasahovat do jejich soukromé sféry. Pozitivně pojímaná práva pramení z křesťanství a osvícenství 18. století a stanovují, co může

¹⁶⁹ Srov. TŮMA, J. a kol. *Spiritualita wellnes*, s. 24.

¹⁷⁰ Srov. KREBS, V. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 73.

¹⁷¹ DOČKAL, J. *Člověk v současném světě: než začneme studovat sociální práci*, s. 149.

¹⁷² Srov. KREBS, V. *Sociální politika*, s. 115.

občan od státu na základě práva očekávat a jak je stát povinný se o své obyvatele postarat z hlediska sociálního zabezpečení.¹⁷³

Jako mocenská organizace má stát nejvýznamnější pozici ze všech, v některých ohledech je přímo nezastupitelná. Tím, že sleduje životní podmínky svého obyvatelstva, je schopen reagovat na změny na svém území. Z hlediska sociální politiky zastává dvě odlišné funkce. V první řadě má nejvyšší, a tudíž nezastupitelnou, pozici z pohledu ustanovení právního systému sociální politiky. Jím vytyčuje určitá pravidla, podle kterých se má nejen stát, ale i další zainteresované subjekty v sociální politice chovat. Jeho starostí je především dávat pozor na to, aby tato pravidla byla řádně dodržována a nedocházelo k jejich porušení. Tím se projevuje jako konceptor sociální politiky. Charakter druhé funkce, kterou stát zastává, spočívá v bezprostřední účasti na sociálním dění. Vystupuje především jako poskytovatel dávkového systému, od vyplácení skutečných dávek po různorodou pomoc svému obyvatelstvu či jeho podporu. Na tuto funkci však není sám. Může přenést svou působnost na jiné subjekty, a to konkrétně na subjekty nestátní povahy.¹⁷⁴

Stát se prostřednictvím systému pomoci v hmotné nouzi, systému státní sociální podpory a stanovením existenčního a životního minima snaží mírnit důsledky nouze svého obyvatelstva a podporovat prevenci této nouze.

6.1 Systém pomoci v hmotné nouzi

Pomoc osobám nacházejícím se v hmotné nouzi jasně vymezuje zákon č. 111/2006 Sb., zákon o pomoci v hmotné nouzi. Tento zákon pomáhá těm fyzickým osobám, které se v tomto stavu již ocitly a nejsou si schopny samy zaopatřit základní podmínky pro život.¹⁷⁵ Systémem pomoci lidem nacházejícím se v hmotné nouzi jsou poskytovány sociální dávky. Konkrétně příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc.¹⁷⁶

¹⁷³ Srov. KREBS, V. *Sociální politika*, s. 73.

¹⁷⁴ Srov. KREBS, V. *Sociální politika*, s. 75.

¹⁷⁵ Srov. KAHOUN, V. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*, s. 349.

¹⁷⁶ Srov. tamtéž, s. 353-355.

6.1.1 Osoba v hmotné nouzi

„Osoba či rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit (uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku) a vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním.“¹⁷⁷

6.1.2 Životní a existenční minimum

Životní a existenční minimum je zakotveno v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. Největší význam má pro systém pomoci v hmotné nouzi. Velkou roli zde hraje životní minimum, jelikož má zásadní funkci jako měřítko při posouzení a stanovení hmotné nouze, ale slouží také jako nosná veličina k sociální ochraně osob. Nevyužívá se pouze pro potřeby systému pomoci v hmotné nouzi, ale také v systému státní sociální podpory, kdy plní důležitý úkol zejména z hlediska nárokového uplatnění na dávky, a to rodinám s dětmi, kterým má být v jistých případech poskytnuta sociální pomoc, prostřednictvím dávek porodného či přídatku na dítě. Životní minimum slouží také v soudní praxi, kupříkladu pokud je třeba stanovit výši alimentární povinnosti.¹⁷⁸

Životní minimum označuje minimální hranici finančních příjmů, která je skupinou osob považována za přijatelnou v dané společnosti tak, aby si osoba byla schopna zaopatřit díky těmto prostředkům obživu, ale také uspokojila i další základní potřeby. Částka životního minima, která je poskytnuta jednotlivci za období jednoho měsíce, činí v současné době 3 410 Kč.¹⁷⁹

Existenční minimum je naopak hranicí nejnižších možných uznatelných příjmů, které mají sloužit k zaopatření obživy a dalších nezbytně nutných základních potřeb člověka tak, aby bylo na základě těchto finančních prostředků umožněno přežití daného jedince.¹⁸⁰ Částka existenčního minima však není přípustná u dětí, které jsou označovány dle zákona za neopatřené, u osob užívajících starobní důchod, osob starších 68 let a u osob, jejichž invalidita se nachází ve třetím stupni. Částka existenčního

¹⁷⁷ Srov. MPSV, *Pomoc v hmotné nouzi*, [online].

¹⁷⁸ Srov. Integrovaný portál MPSV, *Životní a existenční minimum*, [online].

¹⁷⁹ Srov. KAHOUN, V. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*, s. 307.

¹⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 307.

minima, poskytnutá jednotlivci za období jednoho měsíce činí v těchto případech 2 200 Kč.¹⁸¹

6.1.3 Dávky pomoci v hmotné nouzi

Dávky pomoci v hmotné nouzi slouží lidem k tomu, aby jim pomohly překlenout jejich špatné období. Vše o těchto dávkách, podmínkách jejich vyplácení apod. určuje zákon o sociálních službách.

6.1.3.1 Příspěvek na živobytí

Osoba je příjemcem této opakující se dávky pouze za podmínky, že není její příjem dostatečný k zajištění částky na živobytí. Spolu s touto osobou se posuzuje také příjem osob, které jsou s ní společně posuzovány. Hmotná nouze označuje v této situaci osobu, jejíž příjem i přesto, že byly odečteny přiměřené náklady spojené s bydlením, nedosahuje výše částky potřebné na živobytí, a daná osoba není schopna vlastními silami dosahovat vyššího příjmu.¹⁸² Částka určená k živobytí je vymezena pro každou osobu jednotlivě, a to podle posudku jejích schopností a zásluh. V první řadě se posuzuje to, jestli je daná osoba schopná zvýšit svůj příjem. Zvýšení příjmu může dosáhnout vlastní činností, prodejem či efektivním využitím svého majetku apod. Aby byla určena částka potřebná na živobytí domácnosti, musí se sečíst částky všech členů dané domácnosti. O částce sloužící pro zajištění obživy rozhodují částky existenčního a životního minima, jež jsou s ní spojeny.¹⁸³

6.1.3.2 Doplatek na bydlení

Doplatek na bydlení je druhým typem dávky hmotné nouze, která má pomoci k řešení takové situace, kdy daná osoba není schopna vlastnit takové příjmy, které by jí stačily na náklady spojené s bydlením, a k tomuto příjmu nedopomohl ani typ dávky ze systému státní sociální podpory, kterým je příspěvek na bydlení.¹⁸⁴ Na opakující se dávku má nárok osoba, která je vlastníkem bytu, nebo alespoň nájemcem, který tento byt užívá. Byt, který osoba využívá k vlastní potřebě, musí být řádně nahlášen v obci, ve které se nachází.¹⁸⁵

¹⁸¹ Srov. Integrovaný portál MPSV, *Životní a existenční minimum*, [online].

¹⁸² Srov. KAHOUN, V. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*, s. 353.

¹⁸³ Srov. MPSV, *Pomoc v hmotné nouzi*, [online].

¹⁸⁴ Srov. tamtéž.

¹⁸⁵ Srov. KAHOUN, V. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*, s. 354.

6.1.3.3 Mimořádná okamžitá pomoc

Tuto jednorázovou či opakující se dávku si nárokují osoba, která musí urgentně a neprodleně řešit svou nepříznivou situaci. Zákon stanovuje, za jakých podmínek lze tuto dávku poskytnout. Dávka se kupříkladu vyplácí v případě, pokud dané osobě hrozí, že jí kvůli nedostatku financí bude způsobena škoda na zdraví, např. při mimořádné živelní události, jako jsou povodně, požáry, vichřice či zemětřesení apod., kdy si daná osoba není schopna kvůli svým majetkovým poměrům tuto situaci zajistit sama. Je určena k zaplacení jednorázových peněžních výdajů, ke krytí základního vybavení pro domácnost nebo k řešení situace, jež by mohla mít za následek sociální vyloučení.¹⁸⁶

6.2 Systém pomoci státní sociální podpory

Systém státní sociální podpory započal svou činnost v roce 1995 za účelem poskytování peněžitých dávek, které mají pomoci lidem napomáhat k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Cíleně se zaměřuje na rodiny se specifickými obtížemi, zejména na ty, které žijí s nízkými příjmy a nezaopatřenými dětmi.¹⁸⁷

Oblast pomoci státní sociální podpory je zakotvena v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Státní podpora je zaměřená na osoby, které se nachází v nepříznivé sociální situaci a jimž stát vyplácí určitou peněžní částku. Tím dochází k tomu, že na sebe stát bere část odpovědnosti za vzniklou situaci těchto osob.¹⁸⁸

Tento systém je založen na principu univerzálnosti. To znamená, že na dávky státní sociální podpory má nárok každý člověk, který se dostane do situace vyžadující některou z dávek tohoto systému. Druhou zásadou je potřebnost. Ta udává fakt, že o vyplacení dané dávky rozhoduje výše příjmu.¹⁸⁹

Ze státní sociální podpory se z dávkového systému poskytují dva druhy finančních poplatků, rozdělujících se na testované a netestované. Mezi jeden druh patří ty, na kterých závisí, jakých příjmů daná domácnost dosahuje. Jsou jimi porodné,

¹⁸⁶ Srov. KAHOUN, V. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*, s. 355.

¹⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 304.

¹⁸⁸ Srov. KOLIBOVÁ, H. *Sociální politika 2: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*, s. 62.

¹⁸⁹ Srov. KOLIBOVÁ, H. *Sociální politika 1: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: OPTYS, 2007, s. 67.

přídavek na dítě a příspěvek na bydlení. Dávky, které nesledují výši příjmu v dané domácnosti, jsou pak rodičovský příspěvek a pohřebné.¹⁹⁰

6.2.1 Dávky státní sociální podpory

6.2.1.1 Přídavek na dítě

Přídavek na dítě je poskytován v rámci částečné pomoci státu, který se snaží vykryt výdaje zejména na výživu dítěte, ale i na další základní potřeby tohoto člena rodiny. Stát si dává za cíl vynahradit takto rodinám s dětmi fakt, že náklady spojené s dítětem jsou vysoké, a proto jsou rodiny v důsledku péče o dítě nuceny žít na nižší životní hladině oproti těm rodinám, které děti nemají.¹⁹¹ Přídavek na dítě je základní dlouhodobou dávkou poskytovanou rodinám s dětmi. Nárok mají rodiny s příjmem do 2,7násobku životního minima. Přídavek na dítě je poskytován ve třech výších podle věku dítěte a ve dvou výměrách podle druhu příjmu. Ve zvýšené výměře dávka žadateli náleží, pokud některá ze společně posuzovaných osob má příjem z výdělečné činnosti nebo z určitých dávek.¹⁹²

6.2.1.2 Rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek je dávka, která přísluší rodiči dítěte, jelikož musí osobně pečovat o dítě a není tak schopen chodit do zaměstnání nebo je v tomto ohledu velmi omezen. Stát tedy přispívá na výživu dítěte a jeho dalších základních potřeb v době, kdy rodič po celý den opatruje malé dítě.¹⁹³

6.2.1.3 Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení je krátkodobou sociální dávkou, která má za účel přispět osobám, které mají nízké příjmy, na uhrazení nákladů potřebných k bydlení. Nárokovat tuto dávku si může osoba, která je vlastníkem či nájemcem bytu, jenž je jeho trvalým bydlištěm. Tato dávka se zakládá na sledování příjmu daného osoby či rodiny. Podmínky pro udělení výše příspěvku definuje příslušný zákon.¹⁹⁴

6.2.1.4 Porodné

Porodné je jednorázová dávka ze systému státní sociální podpory, která náleží ženě, jež porodila první či druhé živé dítě. Slouží k uhrazení nákladů, které jsou vlivem přírůstku dítěte dané rodiny zvýšeny. Tato dávka se odvíjí od příjmu dané rodiny.

¹⁹⁰ Srov. ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*, s. 302.

¹⁹¹ Srov. GOLDMANN, R. *Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín*, s. 51.

¹⁹² Srov. MPSV, *Státní sociální podpora*, [online].

¹⁹³ Srov. GOLDMANN, R. *Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín*, s. 54.

¹⁹⁴ Srov. Integrovaný portál MPSV, *Příspěvek na bydlení*, [online].

V případě úmrtí ženy přechází nárok na výplatu dávky na otce dítěte. Zákon stanovuje veškeré podmínky, za kterých je možné nárok na dávku získat. V současné době je stanovena pevná částka pro první narozené dítě 13 000 Kč, u druhého narozeného dítěte se jedná o 10 000 Kč.¹⁹⁵

6.2.1.5 Pohřebné

Je dávkou, která se poskytuje jednorázově za účelem pomoci uhradit náklady na vypravení smutečního obřadu. Náleží osobě, která jej vypravila, pokud zesnulým bylo nezaopatřené dítě nebo rodič nezaopatřeného dítěte. Vylácí se částka 5 000 Kč.¹⁹⁶

6.3 Nástroje státu k řešení chudoby

Stát řeší zčásti problém chudoby dávkovým systémem a sociálními službami. To znamená, že poskytuje vyplácení různých druhů sociálních dávek osobám, které se již ocitly ve stavu chudoby. Pod svou záštitou také nabízí různé služby a přerozděluje finance. Jeho cílem je snaha podporovat tyto osoby v jejich nepříznivé sociální situaci.¹⁹⁷

Stát poskytuje dané realizační nástroje, mezi něž patří sociální příjmy, kdy jde o vyplácení peněžitých dávek dvojího charakteru. Jedná se buď o jednorázové dávky, nebo takové, které se poskytují opakovaně. Mezi další nástroje patří sociální služby, které mají za úkol plnit očekávání z hlediska specifických potřeb daných jedinců. Dále také poskytování účelových půjček, které nabízí chudobou zasaženým osobám určité výhody. Dalšími takovými nástroji jsou věcná pomoc, různé úlevy a výhody, například poskytnutí bezplatné dopravy či řízení cen spotřebního zboží či služeb.¹⁹⁸

K řešení chudobného stavu u lidí je možné přistupovat přes sociálněpolitická opatření, která mohou mít dvojí povahu. Nabízí jednak postupy k zajištění ochrany před propadnutím se do stavu chudoby, jednak takové postupy, které se již nastalou chudobou zabývají. Prevence je v této oblasti velmi důležitá, jelikož má větší účinek

¹⁹⁵ Srov. Integrovaný portál MPSV, *Porodné*, [online].

¹⁹⁶ Srov. MPSV, *Státní sociální podpora*, [online].

¹⁹⁷ Srov. KREBS, V. *Sociální politika*, s. 115.

¹⁹⁸ Srov. KOLIBOVÁ, H. *Sociální politika 1: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*, s. 39-40.

a z hlediska financování je taktéž lepší se vyvarovat ohrožení chudobou než řešit již tu reálně existující.¹⁹⁹

Předcházení chudobě se věnuje zejména politika vzdělávací, dále politika zaměstnanosti a také sociální zabezpečení. Z hlediska chudoby je nezbytné docílit takové podoby sociální politiky, tedy sociálního zabezpečení, aby se obyvatelé v dané zemi nedostali v běžných otázkách zajištění života pod hranici chudoby. Měla by například zajistit, aby v nezaměstnanosti, dlouhodobé nemocnosti, stáří či invaliditě byli občané zajištěni na přiměřené úrovni. Preventivní opatření lze spatřovat v pojištění, z něhož jsou některá, například zdravotní, sociální apod., zákonem stanovena jako povinná. Stát se snaží podchytit chudobu u skupin osob, které by bez státní pomoci, mohly upadnout do stavu chudoby, podporou přispívající k udržení jejich života na přiměřené úrovni. Pokud má stát řešit již vzniklé následky chudoby, jeho pomoc zde má spíše léčebnou funkci. Taková pomoc od státu má za cíl navrácení se do stavu sociální nezávislosti. Problematiku řešení již vzniklých škod z hlediska chudoby řeší již výše zmíněné životní minimum, které má postiženou osobu motivovat k práci a navrácení se nad hranici chudoby. Pomoc občanům poskytuje stát také stanovením minimální mzdy.²⁰⁰ Aktuálně je částka minimální mzdy od ledna 2019 stanovena na 13 350 Kč.²⁰¹ „*Minimální mzda je nejnižší přípustná výše odměny za práci v pracovněprávním vztahu. Její základní právní úprava je stanovena zákoníkem práce (zákon č. 262/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).*“²⁰²

7 Křesťanství a chudoba

Křesťanství se zrodilo z judaismu a na jeho zrodu se podílelo mimo něj i několik dalších myšlenkových proudů pozdní antiky, které jej velmi ovlivnily a formulovaly. Cílem Ježíše z Nazareta bylo prominout viny a poskytnout člověku volnost, aby se mohl vymanit z provinění, kterých se dopustil. Snažil se, aby se člověk spojil s Bohem a došlo tak ke spasení jeho duše, aby mohl žít posmrtným životem. V křesťanství se projevuje sociální hledisko, jelikož základním předpokladem je láska k Bohu a láska k nejvyšší autoritě dává následně podnět i k lásce k ostatním lidem. Náboženství Ježíše

¹⁹⁹ Srov. KREBS, V. *Sociální politika*, s. 126.

²⁰⁰ Srov. KAHOUN, V. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*, s. 85.

²⁰¹ Srov. MPSV, *Příjmy a životní úroveň*, [online].

²⁰² MPSV, *Příjmy a životní úroveň*, [online].

Nazaretského mělo všestranný charakter. Bylo určeno všem lidem bez rozdílu. To znamená, že i chudí lidé, nemocní, děti i další osoby mohou věřit, že jejich duše budou spaseny. Nový zákon taktéž hovoří o lásce k druhým lidem, která vyplývá z lásky k Bohu. Jelikož je křesťanství sociálním náboženstvím, nabádá osoby nejen k lásce k Bohu, ale také k lásce k bližním. Snaží se tedy usilovat o zdokonalování podmínek a vztahů mezi lidmi a zaměřuje se především na osoby znevýhodněné.²⁰³

Křesťanství vnímá koncepci zdraví z hlediska celistvosti, zaměřuje se především na záchranu, jelikož záchranou lidské bytosti může dojít k jeho úplnému dovršení dokonalosti a splynutí s Bohem. Již v Novém zákoně je často poukazováno na Ježíšovu funkci uzdravovatele, který svou pomoc cíleně zaměřuje na osoby, jimž je potřeba pomoci. Jelikož je sociální hledisko pro člověka velmi důležité, základním prvkem křesťanské víry je právě milovat své bližní tak, jako člověk miluje sám sebe.²⁰⁴

Charitativní činnosti jakožto pomoci potřebným se věnuje Sociální učení církve. Hlavní myšlenkou je prokazovat lásku chudým a potřebným tak, aby nebyla pošlapána jejich důstojnost. Láska, kterou Sociální učení církve uplatňuje, je pomoc lidem trpícím hladem, pouličním žebrákům, osobám bez přístřeší, ale také lidem nemocným či ohroženým nepříznivou perspektivou v budoucím životě. Pomocné lano je ale podáváno i v souvislosti s duchovní orientací, která je oproti pomoci materiální bezpodmínečně prvořadou.²⁰⁵

Kdo chtěl být křesťanem, musel jako svou etickou povinnost považovat chování, které se zakládalo na principu lidskosti. Zlomové období nastalo v době vydání dokumentu ediktu milánského, po němž se začala křesťanská dobročinnost více rozrůstat. Jelikož se začal zvyšovat počet osob, které potřebovaly pomoc druhých, došlo k tomu, že bylo započato budování různých ústavů, jež těmto znevýhodněným osobám poskytovaly potřebnou pomoc. Ústavy se zaměřovaly na cizince, kterým zajišťovaly pomoc z hlediska pohostinství, na chudé a nemocné, na malé opuštěné děti, o které se staraly a poskytovaly jim výživu. Vznikaly sirotčince, starobince a chudobince. Později začaly vznikat také křesťanské kláštery, z nichž některé byly podobného charakteru.²⁰⁶

²⁰³ Srov. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2012, s. 34-36.

²⁰⁴ Srov. TŮMA, J. a kol. *Spiritualita wellness*, s. 36.

²⁰⁵ Srov. VANCÁKOVÁ, S. *Rodiny v nůdži*. s. 36.

²⁰⁶ Srov. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*, s. 87-88.

Problémy lidské populace souvisejícími s chudobou se zabýval druhý vatikánský koncil. Sociální oblastí se zabývá učení Ježíše Krista a evangelium celkově. Prvořadým úkolem člověka, který se považuje za křesťana, je jednoznačně láska k druhým lidem. Cílem křesťanství je poskytovat pomoc tam, kde si osoba nemůže z vlastního přičinění pomoci sama a je tedy závislá na pomoci ostatních. Za počátek chudoby je považována především Ježíšova chudoba sama. Posvátná kniha rozlišuje různé druhy chudoby, jak chudobu materiální, tak i kulturní a v neposlední řadě také samotnou církevní.²⁰⁷

7.1 K historickému kontextu

Počátky chudoby zaznamenáváme již od samého začátku lidské existence. Již ve Starém zákoně jsou zmíněny náboženské principy, které jsou mířené lidem ohroženým chudobou. Uvádí se, že chudoba zkrátka k životu patří. Člověk se učí s problémem chudoby sžívat a nabízet pomocnou ruku potřebným. Skutky milosrdenství myslí na otroky, ale také na chudé sirotky a vdovy. Zaobírají se také udílením almužny, kdo ji může přijmout, a jak se může pomoci, aniž by dotyčný sám neupadl do stavu chudoby. Zákady péče o chudé byly položeny v egyptském vyhnanství. Jelikož se chudoba „točí“ okolo spravedlnosti. Starý zákon říká, že být spravedlivým je předpokladem Božího požehnání a pomoci.²⁰⁸

Nový zákon hovoří o chudobě jako o vztahu mezi bohatstvím a chudobou a mezi milosrdenstvím a spravedlností. Láska k bližnímu vycházela od lásky Boží. Ten, který není křesťanem, může doufat, že bude také spasen a budou i pro něj platit opatření milosrdenství. Čímž byla hlavně pomoc těm, kdo jsou na tom hůře než já sám. Šlo tedy o poskytování almužny, která se netýkala jen finančního daru, nýbrž také lásky k bližnímu, tedy k Bohu. Šlo o nástroj, který srovnával nespravedlnost, za kterou stála buď příroda, sociální status či lidský čin. Dalším projevem starosti o chudé byla nedělní sbírka, která sloužila například k pohřbům chudých nebo podpoře sirotků, starých osob, vdov, rukojmích či vězněných osob aj. Po almužně přicházely na řadu v pomoci lidem ohroženým chudobou špitály, poté charita, která projevovala lásku k Bohu. Pečovalo se zde o staré lidi, žebráky, postižené a opuštěné děti. Péče probíhala v sirotčincích,

²⁰⁷ Srov. VANCÁKOVÁ, S. *Rodiny v nůdži*, s. 36.

²⁰⁸ Srov. HLA VA ČKA M., CIBULKA, P. *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén*. Praha: Historický ústav, 2013, s. 61.

chudobincích či klášterních špitálech. Z hlediska almužny vznikl vztah mezi chudými a bohatými, kteří se navzájem potřebovali. Veškerou dobročinnost pak převzaly církevní organizace.²⁰⁹

V období středověku bylo pravidlem, že poddané zabezpečoval jejich šlechtic. Osoby, které nepatřily pod křídla šlechtice, tak zůstávaly na pospas svému osudu a musely se o sebe postarat samy nebo začít hledat pomoc jinde. Pomoc osobám, které se v životě dostaly do nepříznivé sociální situace, byla založená na základě dobročinnosti lidí, kteří se snažili tuto nepřízeň snižovat. Nebyla to tedy organizovaná pomoc, nýbrž pomoc založená na dobrovolném a nepředvídatelném jednání. Z tohoto hlediska měla pomoc o znevýhodněné a potřebné charakter. Již římskokatolická církev se snažila v ostatních probouzet vědomí, že je potřeba pomáhat potřebným. Pomoc na základě dobročinnosti fungovala dvěma způsoby. Jedna strana byla pojatá ze soukromého hlediska, což znamenalo poskytování potřebné pomoci chudým od jednotlivých osob. Veřejnou pomoc naopak poskytovala církev. Dary se rozdělovaly mezi potřebné a ti, kteří na tom byli lépe, tak pořádali pohoštění pro chudé obyvatelstvo. Křesťanství jako takové zaměřovalo svou pomoc především na malé nezaopatřené děti a sirotky, na ženy, které zůstaly po smrti partnera samy, nebo osoby, které byly označovány za chudé. Charitativní činnost dále podporovala nemocné, kteří nemohli vykonávat žádnou práci. Vypravovaly se pohřby pozůstalým lidem, ale také pocestným a cizincům. Pomoc se poskytovala na základě dobrovolného a dobročinného lidského jednání.²¹⁰

Pomoc potřebným se dále vyvíjela tak, že obce i okresy převzaly povinnost starat se o své chudé občany. Domovský předpis označoval chudého člověka patřícího k obci v daném státu, který se nebyl schopný na základě vykonávání vlastní práce zabezpečit. Dalším kritériem bylo, že tento člověk neměl ani právo obracet se kvůli zajištění obživy na jiné osoby. Obce byly zodpovědné za rozhodnutí, jakým lidem bude poskytnuta daná pomoc. Kromě finanční pomoci se zaměřovaly na výchovu, péči a výživu.²¹¹

²⁰⁹ Srov. HLA VAČKA M., CIBULKA, P. *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén*, s. 61-65.

²¹⁰ Srov. TOKÁROVÁ, A., BEDNÁRIK, R., HALEČKA, T. *Sociální práce: kapitoly z dějin, teorie a metodiky sociální práce*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2009, s. 118.

²¹¹ Srov. KODYMOVÁ, P. *Historie české sociální práce v letech 1918-1948*. Praha: Karolinum, 2013, s. 32.

V encyklice Pavla VI. *Populorum progressio* je zmíněna věta, která říká, že zásadním v životě člověka je univerzální láska a sociální cítění vůči chudým. V encyklice *Dives in misericordia* se papež Jan Pavel II. zmiňuje o tom, že pokud lidské vědomí bude pouze na světské úrovni, slovo milosrdenství se zcela vytratí, a čím více se lidé budou odklánět od Boha, tím taktéž i od milosrdenství a církev bude muset oslovit Boží milosrdenství.²¹²

Mátel a kol., ve své knize zmiňují, jak Benedikt XVI. spatřuje lásku k pravdě. Lásku považuje za pomůcku pro posuzování. Ta se zakládá na dvou hlavních sociálních předpokladech, čímž jsou pro něho spravedlnost a společné dobro. Spravedlnost je jím označována jako první krok lásky, která je v člověku a zároveň jej přesahuje. Jedná se o lásku, která se zakládá na nesobeckém jednání a milosrdenství. Spravedlnost je s láskou ve společné harmonii. Jednotné dobro se pojí k sociální oblasti života lidí a také k prospěchu daného jedince či rodin a skupin, jež se dohromady propojují v sociálním prostředí.²¹³

7.2 Náboženská nabídka smyslu

Člověk se během svého života dostává do různých spleťtých situací, které mu život přináší, a na každém kroku jej doprovází problémy. Osoba, která má zájem do větší hloubky poznat člověka jakožto lidskou bytost a její existenci na tomto světě, by měla přijmout duchovní pohled na život a vydat se směrem náboženského hledání.

Kdo je vůbec člověk? Odpověď na tuto otázku se snaží najít řada lidí. Tato otázka je však poněkud zvláštní a liší se od ostatních tím, že tazající se ptá ve své podstatě po sobě samém. Po člověku. Otázky spojené s lidskou existencí, jako proč jsou lidé na tomto světě, jaký má život smysl, lidskou bytost přitahují, protože jsou tajemné a nikdo na ně nezná odpověď. Pro některé osoby vysvětlení toho, proč jsou na této zemi, jaká je jejich podstata na tomto světě, dokáže rozplést jejich dosavadní problémy spojené s absencí smyslu života. Otázky tohoto typu si klade člověk především sám sobě, když se začne ocitat v tíživé situaci. Zpravidla se začne na ně ptát, pokud ho zasáhne nemoc či bolest nebo začne cítit vnitřní nepořádek v sobě samém či pokud nastane nepříznivá sociální událost. Čím více se člověk dostává do stavu nepohody, tím

²¹² Srov. VANČÁKOVÁ, S. *Rodiny v nůdži*, s. 36-37.

²¹³ Srov. MÁTEL, A., SCHA VEL, M., MÜHLPA CHR, P. *Aplikovaná etika v sociální práci*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010, s. 199.

více ho to podněcuje. Člověk je jediným tvorem, který se může zajímat o tyto otázky a může na ně nalézt odpověď.²¹⁴

Jelikož spiritualita souvisí také s náboženstvím, je třeba poukázat na rozdílnost těchto dvou pojmů. „*Náboženství je soubor myšlenek a aktivit (názorů, mravních norem, rituálů, zvyků a dalších kulturních jevů), které vyjadřují náš vztah k něčemu (někomu), co nás přesahuje – k transcendentní skutečnosti. Spiritualita je niterným základem tohoto vztahu. Spiritualita je naším subjektivním zakoušením a reflexí posvátna, naší potřebou toho posvátno prožívat, hledat spojení s transcendentnem, porozumět cestě, na které se nacházíme. Může nás posilovat, ale také zneklidňovat, jako každé hledání.*“²¹⁵

Pokud dojde u lidské bytosti k ohrožení psychické struktury, jejímž následkem je úbytek šancí a neschopnost vnímat hodnoty tak, jako je za normálních okolností běžné, trauma, které člověk zažívá, může znamenat nejen bolest, ale i porážku, prohru. Může zažívat pocity vnitřní prázdnoty. Takové psychické stavy, které se u člověka mohou projevat, jsou pro něj velice tíživé, dochází k pocitům duševní nouze. Jedná se o stav člověku nebezpečný z hlediska překročení hranic mezi vnitřním a okolním světem. Takový jedinec prožívá svou situaci nebo život obecně jako hrozbu a svůj život považuje za nevyzpytatelný. Sám si připadá, že je na světě zbytečně, a své sebepojetí je chápe výhradně v negativním slova smyslu. Tím, že lidé zažijí nějakou nečekanou událost, může nastat absence smyslu života, reálného pohledu na život. Je pro ně pak těžké racionálně uvažovat a cítit věci tak, jak jsou. Mají tendence vnímat nezkresleně, zaslepeným pohledem, jako by byli otupeni. Osoba, jež má problém s narušením rovnováhy, může být v podstatě emočně oslabená a zpravidla se i začne stranit lidí a dochází k úpadku mezilidských vztahů. Takto duševně chudý člověk se projevuje existencionálním otřesem a dochází u něj k sociálním patologiím. Jelikož trauma, které zažívá, přichází jak rána z čistého nebe, není na tuto událost připraven, a tak pociťuje bezmoc, ztrácí kontrolu nad svým životem a může se zhroutit.²¹⁶

²¹⁴ Srov. DOČKAL, J. *Člověk v současném světě: než začneme studovat sociální práci*, s. 61.

²¹⁵ DOČKAL, J. *Člověk v současném světě: než začneme studovat sociální práci*, s. 82.

²¹⁶ Srov. RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes: od objektivního k existenciálnímu a věčnému*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 225-227.

„Kristus přichází se vtělit do člověka, aby jeho přirozenost změnil, ne že si sami začneme upravovat lidství a příležitostně ho vpustíme. Přirozeně: nesprávně vyladění jedinci mezi námi budou vždycky.“²¹⁷

Tak jako kterýkoli pohled na život z hlediska duchovnosti má svůj zvláštní úkol, tak každý člověk má odlišný „dar boží milosti“. Proto je každá osoba ojedinelou a nenahraditelnou. Lidskou bytost lze nahradit, ale ne tak, aby místo ní dokázal druhý naplnit úkol v celistvosti.²¹⁸

Během svého života se jedinec může několikrát dostat do nepříznivé situace, kterou jen stěží překonává. Člověk mladší věkové kategorie se při prvním setkání s tíživou situací hůře vypořádává a může začít považovat svůj život za nesmyslný. Možnosti na lepší budoucnost se tak vytrácí v nedohlednu. Může ale dojít k opaku, kdy člověk zaujme spíše bojovný postoj a snaží se ke své situaci postavit čelem. I dospělé osobě, která se naskytne v obtížné situaci, se začnou vytrácet dosavadní cíle. Osoba v tomto stavu upadá do krize monotónního života a přestává doufat v novou a lepší budoucnost.²¹⁹

Člověk, byť žije celkem spokojeným a pěkným životem, není schopen popsat, co a jak cítí. Nemá tušení, proč a z jakých důvodů se jeden pocit váže k jinému, v jakém vztahu jsou jeho pocity k objektivním věcem, ke kterým se vztahují, jak jsou svázány s obrazy a symboly, s jeho otázkami a poznatky či nápady a stanovisky. Jinak řečeno, i přesto, že má daný člověk hluboko v sobě zakořeněné sebepřesahující tendence, to neznamená, že je schopný svůj život uvnitř sebe uspokojivým způsobem vystihnout.²²⁰

Cesta evangelia je složitá pro svou náročnost, ale vyzdvihuje rovnováhu mezi lidmi jako celku, než aby bylo mířeno na pohodlí člověka jako jedince. Tím je povznesena důstojnost lidského života.²²¹

²¹⁷ ALTRICHTER, M. *Životní styl a duchovní život: odpovědi k otázkám*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, s.r.o., 2015, s. 137.

²¹⁸ Srov. ALTRICHTER, M. *Životní styl a duchovní život: odpovědi k otázkám*, s. 258-261.

²¹⁹ Srov. SLÁDEK, K., KOPECKÝ, V. *Spiritualita a psychosomatika*, s. 25.

²²⁰ Srov. DORAN, R. M. Jungovská psychologie a křesťanská spiritualita. In: MOORE, R. L. a I. MÜLLER. *C. G. Jung a křesťanská spiritualita: sborník reflexí teologů, psychologů a religionistů*, s. 66.

²²¹ Srov. SAMUEL, D. Chudoba vnitřní a chudoba vnější. In: AMBROS, P. *Nouze, chudoba, bohatství*, s. 391.

Duchovní pohled na život přináší člověku vztah k vyšším autoritám, nalezení životního smyslu i řádu. Nabízí určitý druh zážitku, který je ozvláštněn tím, že člověka přesahuje, a tudíž se nejedná o běžnou zkušenost, která by měla na člověka patologický dopad. Člověk má dle Maslowa potřebu spirituální, stejně tak jako potřeby biologické nebo sociální.²²²

Maslow potvrzuje existenci spirituality u člověka jako lidskou vrozenost následovně: „Člověk má vyšší transcendenční přirozenost a ta je součástí jeho biologické podstaty jako příslušníka biologického druhu, který prošel evolucí, jejímž vrcholem je podstata lidství“.²²³

Člověk je od své přirozenosti vázáný k ostatním osobám, ať už jsou jakkoli významné. Vztahuje se také k personalitě nejvyšší, a to k Bohu, bez něhož nemůže existovat, jelikož byl stvořen právě Bohem, a jedině ve vztahu s ním nachází smysl života. Vztah k Bohu je tedy podstatou lidské existence. V křesťanství je tento vztah pojímán od osoby Krista. Základní prohlášení o křesťanském pojmání člověka se nachází v Pavlových listech, v nichž se autor ptá po otázce lidské podstaty.²²⁴

Cesta k Bohu je cestou hledání krásy, pravdy a v neposlední řadě dobra. Člověk potřebu duchovnosti jako nalezení smyslu života bude mít neustále. Nelze ji člověku jen tak „odpárat“, i přesto, že moderní doba volí spíše jiné hodnoty než dříve, a dochází tak k oslabení těchto duchovních. Obvykle si spirituální potřebu člověk v běžném období života neuvědomuje. Začne ji důkladně vnímat zpravidla až tehdy, pokud dojde k závažnému onemocnění daného jedince nebo se ocitne v poslední etapě lidského života.²²⁵

Dobro Božího stvoření obnáší vše, co přesahuje fyzický svět až po kulturu jako celek. Přirozenost člověka by měla spočívat ve vnímání chudých osob, jakožto lidí stvořených Ježíšem Kristem, odrážejících jeho dobrotu. Být člověkem žijícím v chudobě je jako kráčet po svaté zemi, na které Kristus pracuje již od stvoření světa.

²²² Srov. HONZÁK, R. *Psychosomatická prvouka*. Praha: Vyšehrad, 2017, s. 145.

²²³ HONZÁK, R. *Psychosomatická prvouka*, s. 146.

²²⁴ Srov. GUARDINI, R. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005, s. 120-122.

²²⁵ Srov. HONZÁK, R. *Psychosomatická prvouka*, s. 148.

Tato myšlenka by v člověku měla probouzet respekt, pomoc a konání dobra druhým. Kristus je nejen ten, který všechno zachovává, ale i zmírňuje.²²⁶

„Zkrátka – život není nic snadného. Myslet si to je naivní, dětinská iluze, pubertální sen. Život je krásný, silný; má smysl, někam vede. Směřuje – skrze poslušnost Kristovu a naši porušenost v Kristu – k obnově Božího řádu, míru, klidu, Boží něhy v našich rozháraných životech. Jestliže Bůh existuje, pak k nám někdy hovoří a někdy mlčí. Chce, abychom s ním mluvili, ale také nás vede k mlčení. Podněcuje nás k činnosti i nás nechává čekat. Naplňuje nás i nám dává poznat prázdnotu. Probouzí v nás nadšení a přináší zklamání. Působí nám radost a chce, abychom plakali. Drtí nás i osvobozuje. Tak totiž jednají všechny bytosti schopné poznání a lásky, které nás obklopují. Tím nám dokazují, že žijí a jsou nám nablízku. Náš Bůh je však tou nejskutečnější skutečností.“²²⁷

Z hlediska náboženské cesty se lidská bytost chová poněkud nejistě. Vzniká tak neshoda mezi tím, že na jedné straně si člověk Boha uvědomuje a vyhledává ho, jelikož se snaží nalézt svého Stvořitele, který jej přivedl na tuto zem, na druhé straně ho ale odmítá, snaží se mu vyhýbat a nedávat najevo, že jej potřebuje.²²⁸

Rodiče a učitelé mohou jedinci v životě poskytnout svobodné a přátelské prostředí. Ale duchovní oblast nabízí člověku určitou životní cestu, je odpovědí na různé otázky lidského bytí. Poukazuje na to, že lidský život není jen běžná věc, pobízí člověka, aby se zamýšlel nad otázkami dobra a zla, života a smrti aj. Objasňuje význam lidské existence.²²⁹ Pokud člověk nenachází smysl svého života, může ho na této cestě k Bohu nalézt, dosáhnout díky náboženskému vnímání uklidnění svých pocitů, celkovému vyvážení a vyvarování zřítit se do propasti. Modlitba může člověku pomoci k lepšímu prožívání sebe sama, základu svého já, a celkovému soustředění a porozumění lidskému bytí. Díky vztahu k Bohu si člověk dokáže uvědomit své hodnoty a pochopí, že drahá auta, elektronika či kdo má na sobě jaké šaty jsou v životě pouze druhotné věci. Člověk se narodil proto, aby uznával Boha a modlil se k němu.²³⁰

²²⁶ Srov. CORBET, S., FIKKERT, B. *Keď pomoc škodí*. Bratislava: Porta libri, 2012, s. 141-142.

²²⁷ SAMUEL. *Celým srdcem: úvahy o budoucnosti křesťanství v našem světě*. Praha: Triáda, 2013, s. 134-135.

²²⁸ Srov. HONZÁK, R. *Psychosomatická prvouka*, s. 154.

²²⁹ Srov. NOUWEN, H. J. M. *Duchovní život jako cesta*, s. 15.

²³⁰ Srov. CSIKSZENTMIHALYI, M. *O štěstí a smyslu života: můžeme ovládat své prožitky a ovlivňovat jejich kvalitu?*, s. 291-292.

Na lidskou zkušenost s Bohem se nahlíží jak z roviny náboženské, tak i z empiricko-psychologické. Podle některých se jedinec může ocitnout ve stavu uzdravení pouze za podmínky, že bude jeho život směřovat náboženskou cestou. Toto nasměrování vede jednotlivce k jistotě, jež má velký vliv na jeho všední život, dodává mu pocit celkové životní stability.²³¹

7.3 Chudoba jako integrální záležitost člověka

Jakémukoli lidskému životu zákonitě přísluší jeho hodnota a důstojnost, které jsou pro každého člověka originální, a tudíž neopakovatelné. Vychází to z podstaty lidské existence. Základním úkolem člověka je nést za svůj život zodpovědnost, ať už se jedná o zodpovědné chování k vlastní osobě či k druhým.²³²

Dnešní hodnotová orientace se zaměřuje spíše na individualismus, který v lidech probouzí soutěživost. Lidé jsou v současnosti kvůli svým zakořeněným hodnotám vedeni k soutěživému chování a jednání. Děti se snaží o co nejlepší hodnocení na školách, aby byly nejlepší ze třídy. V pracovním prostředí se lidé předhánějí v produktivitě a dosahování nejlepšího výkonu. Lidé dnes obrazejí pozornost na hmotnou stránku. Tedy aby měli stále více peněz, měli drahá auta a velké domy.

Člověku vždy v životě něco bude chybět. Nikdy nemůže mít vše, po čem touží. Zažívá tak pocity prázdnoty, chudoby, kvůli nemožnosti uspokojit své potřeby následně zažívá pocity nespokojenosti, úzkosti, či stavy spojené se stresem. V dnešní době se i kvůli tomu stále častěji objevují duševní nemoci. Aby se stal člověk skutečně spokojeným, musel by prospívat v mnoha oblastech, například v oblasti pracovního prostředí, kde by byl na vrcholu profesního úspěchu, v oblasti rekreace a v podobě dovolených, v rodinném prostředí, ve svém volném čase apod.²³³

Za společné blaho může každý člověk. O tématu hovořil už Pavel VI. v encyklice *Populorum progressio*. Aby se jedinec jakožto lidská bytost mohl rozvíjet,

²³¹ Srov. ULANOVOVÁ, A. B. Bytostné já jako to odlišné. In: MOORE, R. L. a I. MÜLLER. *C. G. Jung a křesťanská spiritualita: Sborník reflexí teologů, psychologů a religionistů*, s. 46.

²³² Srov. MÁTEL, A., M. SCHA VEL a P. MÜHLPACHR. *Aplikovaná etika v sociální práci*, s. 24.

²³³ Srov. RAŠTICOVÁ, M. a M. BĚDIOVÁ. *Práce, nebo duchod?: senioři, trh práce a aktivní stárnutí*, s. 128 -129.

je třeba projít nesnadnou cestou, při níž musí mít člověk otevřené srdce i mysl. Život člověka je určitým způsobem povolání, které ho vyzývá k vlastní odpovědnosti.²³⁴

Člověk má neustálé tendence rozdělovat druhé lidi na chudé a bohaté. To vychází z jeho vnitřního nastavení, neboli z duchovní podstaty. Již v dobách středověku bylo měřítkem pro srovnávání a posuzování druhých, že chudý očekával bohatého Pána.²³⁵

Křesťanství ukazuje zásadní změnu v chápání chudoby a člověka. Lidská existence se od přirozenosti a transcendence člověka, orientuje spíše k individualismu, který dává jiný význam lidské spravedlnosti. Důležité je, aby člověk konal dobro pro druhé nejen kvůli smyslu pro povinnost, ale na základně dobré vůle a dobročinnosti. Pojem spravedlnost už nezobrazuje to, co člověk dluží ostatním, nýbrž to, co dluží oni jemu. Spravedlnost je považována především za právo než za zodpovědnost.²³⁶ Cesta evangelia je složitá pro svou náročnost, ale vyzdvihuje rovnováhu mezi lidmi jako celku, než aby bylo mířeno na pohodlí člověka samotného.²³⁷

Člověk je od své přirozenosti vázáný k ostatním osobám, ať už jsou jakkoli významné či nevýznamné. Vztahuje se také k personalitě nejvyšší, a to k Bohu, bez něhož nemůže existovat, jelikož byl stvořen právě Bohem, a jedině ve vztahu s ním nachází smysl života. Vztah k Bohu se tedy zdá být podstatou lidské existence. V křesťanství je tento vztah pojímán od osoby Krista. Základní prohlášení o křesťanském pojímání osoby se nachází v Pavlových listech, v nichž se autor ptá po otázce lidské podstaty.²³⁸

Podle křesťanského pojetí dobro Božího stvoření obnáší vše, co přesahuje fyzický svět až po kulturu jako celek. Přirozenost člověka by měla spočívat ve vnímání chudých osob jakožto lidí stvořených Ježíšem Kristem, odrážejících jeho dobrotu. Být člověkem žijícím v chudobě je jako kráčet po svaté zemi, na které Kristus pracuje již od stvoření světa. Tato myšlenka by v člověku měla probouzet respekt, touhu

²³⁴ Srov. MÁTEL, A., M. SCHA VEL a P. MÜHLPACHR. *Aplikovaná etika v sociální práci*, s. 199-200.

²³⁵ Srov. ALTRICHTER, M. *Životní styl a duchovní život: odpovědi k otázkám*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, s.r.o., 2015, s. 16-17.

²³⁶ Srov. SAMUEL, D. Chudoba vnitřní a chudoba vnější. In: AMBROS, P. *Nouze, chudoba, bohatství*, s. 389-390.

²³⁷ Srov. tamtéž, s. 391.

²³⁸ Srov. GUARDINI, R. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005, s. 120-122.

po pomoci a konání dobra pro druhé. Kristus je nejen ten, který všechno zachovává, ale i zmírňuje.²³⁹

Křesťanství nahlíží na nepříznivý sociální stav chudoby dvěma pohledy. Jedním pohledem je stanovisko, že chudí lidé se na světě budou vyskytovat vždy, a druhým je vědomí tohoto stavu, který je v životě jednoznačně provázán s určitým typem vyznání. Tato skutečnost dává lidem najevo, že by se neměli urputně hnát za majetkem a bohatstvím, ale přináší i mnohem víc, a to v podobě ucelené hodnotové orientace, jejímž cílem je přemoci běžný život a proniknout a přenést se do života nekonečného.²⁴⁰

²³⁹ Srov. CORBET, S., FIKKERT, B. *Keď pomoc škodí*. Bratislava: Porta libri, 2012, s. 141-142.

²⁴⁰ Srov. VANCÁKOVÁ, S. *Rodiny v núdzi*. s. 10.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo rozlišit a popsat jednotlivé aspekty chudoby a v celku zjištěných souvislostí reflektovat a interpretovat daný fenomén komplexně jako antropologický problém. Domnívám se, že cíl práce byl naplněn. Práce směřovala čtenáře k zamyšlení nad tím, že téma chudoby se týká člověka ve všech jeho složkách, neboť člověka chápeme jako bytost bio-psycho-socio-spirituální. Na začátku práce jsem se zaměřila na vysvětlení pojmu chudoba a s ní i dalších souvisejících pojmů. Již v této úvodní kapitole jsem zmínila, že chudoba neznamená pouze hmotnou podobu chudoby, tedy že se dané osobě nedostává takových možností, aby uspokojovala svou potřebu hladu a žízně, tedy materiálních potřeb. Ale je velmi důležité také hledět na to, zda člověk nestrádá i po jiných stránkách. Tedy jestli jsou uspokojeny také potřeby nehmotného charakteru, které člověk už ze své přirozenosti k životu potřebuje. Proto by bývalo nebylo správné zohledňovat jen jedno hledisko. Jelikož problém chudoby na sebe váže mnohem více, než jen nedostatek obživy.

Je zřejmé – a v předložené práci se to zřetelně ukázalo –, že skupiny osob, které provází v životě chudoba, mají něco společného. Většinu těchto osob spojuje jedno, a to jsou specifické potřeby. Tomuto okruhu osob, považovanému většinou společností za „jiné“, je přisuzováno nálepkování typu, že daná osoba je bez domova, že nechodí do zaměstnání, apod. Osoby, které postihla chudoba, pak přestávají nacházet smysl života, cítí se beznadějně, mohou mít fyzické problémy i duševní potíže, jelikož se jim nedostává takové péče, jako ostatním a jsou tak problémy spojenými s chudobou deprivováni. Tyto problémy mohou leckdy vyústit až k suicidiálnímu chování. Z hlediska kultury společnosti bývají tito lidé diskriminováni, což vede k jejich stáhnutí se mimo tuto společnost, které zpravidla vede až k jejich úplnému vyloučení ze společnosti. Z hlediska vztahů na tom jsou tito lidé také mizerně. Útěk mimo společnost jim zabraňuje se vídat s ostatními a omezuje je v běžných provozních záležitostech a v jejich zařizování. Proto jsou také z důvodu izolace omezeni, i co se týká komunikačních schopností. Základem je však poskytnout těmto ohroženým osobám především materiální pomoc, která je předpokladem pro to, aby se vyhnuly dalším problémům spojeným s chudobou. Proto jsem také do své diplomové práce zařadila oblast, kde je popsána funkce státu, zajišťující především hmotné zajištění osob, tedy poskytování sociálních dávek.

Od druhé do páté kapitoly jsem se věnovala skutečným druhům chudoby. Každý z nich obsahuje přímo konkrétní zaměření problému, ale v závěru se všechny druhy chudoby zároveň také prolínají. Poslední kapitola se zabývá křesťanstvím a jeho pohledem na chudobu. V práci poukazují na to, že náboženství tohoto typu se snaží pomoci lidem z nepříznivých situací, ať je osoba kýmkoli. Křesťanství považuje člověka za bytost pocházející od Boha a nehledí na to, kým přesně který člověk je a čím se provinil. Všichni lidé si z etického hlediska zaslouží žít v přiměřených podmínkách, v jednotě, a aby byla zachována jejich lidská důstojnost. S druhým člověkem je potřeba nejen soucítit, ale především ho považovat za plnohodnotnou osobu.

Celá diplomová práce ukazuje, že člověk je tvorem komplexním, a proto i problematika chudoby musí být jako taková vždy reflektována v rámci dané komplexnosti. Také hledaná řešení musejí vycházet z integrálního pojetí člověka jako osoby. Ve své práci jsem dostatečně ukázala, že chudobu nelze nikdy pojímat jako izolovaný jednotlivý fenomén, odtržený od člověka.

Seznam použitých zdrojů

1. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1999. Základy sociologie. ISBN 80-85850-61-3.
2. KAISEROVÁ, K. *Samota jako partner*. Praha: Mladá fronta, 2005. ISBN 80-204-1280-8.
3. HALUŠKOVÁ, E., BOŽIK J. *Chudoba, společenské súvislosti a sociálne politiky na jej odstránenie*. Bratislava: PhDr. Milan Štefanko - Vydavateľstvo IRIS, 2015. ISBN 978-80-8153-040-1.
4. KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. *Sociální patologie*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-896-3.
5. MAŘÍKOVÁ, H. *Jaká je naše společnost? Otázky, které si často klademe*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2010. ISBN 978-80-7419-025-4.
6. DUDOVÁ, R. *Nové šance a rizika. Flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných povolání a sociálních skupin*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-7330-138-5.
7. MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J., VESELÝ, A. *Nerovnosti ve vzdělávání. Od měření k řešení*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2010. ISBN 978-80-7419-032-2.
8. JÍLEK, D., VĚTROVSKÝ, J., ŠMIGOVÁ, K. *Segregace, vzdělávací příležitost a závazky států*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015. ISBN 978-80-7478-763-8.
9. BATTYÁNY, K., CABRERA, M. *Právo nežít v chudobě: chudoba jako porušování lidských práv*. Praha: Filosofía FÚ AV ČR, 2010. ISBN 978-80-7007-321-6.
10. FROMM, E. *Cesty z nemocné společnosti: sociálně psychologická studie*. Přeložil Jindra HUBKOVÁ. Praha: EarthSave, 2009. ISBN 978-80-86916-10-1.
11. MÜLLER, W. *Sám, ale ne osamělý*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0001-7.
12. TOURNIER, P., BODNÁROVÁ, K. *Osamělost mezi lidmi: příčiny a důsledky, východiska a řešení osamělosti*. Praha: Návrat domů, 1998. ISBN 80-85495-15-5.
13. ASPER, K. *Opuštěnost a sebeodcizení: [nové přístupy k terapii narcistické poruchy osobnosti]*. Praha: Portál, 2009. Spektrum. ISBN 978-80-7367-453-3.

14. GELLNER, E. A. *Jazyk a samota: Wittgenstein, Malinowski a habsburské dilema*. Brno: CDK Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-055-1.
15. MIŠOVIČ, J. *Komunikace ve společnosti*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-80-7380-545-6.
16. HLAVÁČKA, M. a P. CIBULKA. *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén: ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení*. Praha: Historický ústav, 2013. ISBN 978-80-7286-225-2.
17. MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., upr. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. ISBN 80-86429-08-3.
18. WILKINSON, R. G., PICKETT, K. *Rovnováha: proč je rovnost výhodná pro každého*. Všeň: Grimmus, 2013. ISBN 978-80-87461-09-9.
19. GUARDINI, R. *Svět a osoba*. Přeložil Dagmar POHUNKOVÁ. Svitavy: Trinitas, 2005. ISBN 80-86885-02-X.
20. CORBETT, S. a B. FIKKERT. *Keď pomoc škodí: jako zmierniť chudobu bez ublíženía chudobným a vám samotným*. Bratislava: Porta libri, 2012. ISBN 978-80-89067-70-1
21. AMBROS, P. *Nouze, chudoba, bohatství: výhledy do postrestituční epochy života církvi*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2015. ISBN 978-80-7412-231-6.
22. KONOPÁSEK, Z. *Estetika sociálního státu: o krizi reprezentace (nejen) v sociálním zabezpečení*. 1. vyd. Praha: G plus G, 1998. ISBN 80-86103-14-5.
23. BĚLÍK, V., HOFERKOVÁ, S., KRAUS, B., a kol.: *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0599-1.
24. ACEMOGLU, D., ROBINSON, J. *Proč státy selhávají. Kořeny moci, prosperity a chudoby*. Praha: Argo Dokořán, 2015. ISBN 978-80-7363-607-4.
25. ONDREJKOVIČ, P. *Chudoba, prostituce, drogy a samovraždy – příčinné svislosti*. Sládkovičov: Vysoká škola Danubius, 2009. ISBN 978-80-892-6728-6.
26. SIROVÁTKA, T., MAREŠ P. *Trh práce, nezaměstnanost, sociální politika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita Brno, 2003. ISBN 80-210-3048-8.
27. ATKINSON B. A. *Ekonomika nerovnosti*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2016. ISBN 978-80-265-0508-2.

28. CENCINI, A. *Bůh je můj přítel: psychologie seberealizace a autoidentifikace v Bohu*. Přeložil Dana VOČADLOVÁ. Praha: Paulínky, 1997. ISBN 80-86025-12-8.
29. GRUHL, M. *Psychická odolnost v každodenním životě*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0345-2.
30. NEVOLOVÁ, M. *Dotýkání dovoleno!: jak zatočit s nedomazleností a být spokojený*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5008-8.
31. MOORE, R. C. G. *Jung a křesťanská spiritualita: Sborník reflexí teologů, psychologů a religionistů*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-195-9.
32. HOLMEROVÁ, I. *Průvodce vyšším věkem: manuál pro seniory a jejich pečovatele*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2014, 206 s. Lékař a pacient. ISBN 978-80-204-3119-6.
33. VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0212-7.
34. TŮMA, Jiří. *Spiritualita wellness*. 1. vydání. Praha: Grada: Vysoká škola tělesné výchovy a sportu Palestra, 2018. ISBN 978-80-247-2893-3.
35. SCHERMER, V. L. *Duch a duše: nové paradigma v psychologii, psychoanalýze a psychoterapii*. Vyd. 1. V Praze: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-816-3.
36. VANCÁKOVÁ, S. *Rodiny v nůdži*. Vydanie: druhé - doplnené. Częstochowa: Wydawnictwo "Educator", 2014. ISBN 978-83-7542-108-8.
37. VYBÍRAL, Z. *Psychologie komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-998-4.
38. BLATNÝ, M. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3462-3.
39. SLÁDEK, K., KOPECKÝ, V. *Spiritualita a psychosomatika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. ISBN 978-80-7465-287-5.
40. CSÍKSZENTMIHÁLYI, M. *O štěstí a smyslu života: můžeme ovládat své prožitky a ovlivňovat jejich kvalitu?*. Přeložil Eva HAUSEROVÁ. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1996, ISBN 80-7106-139-5.
41. ALTRICHTER, M. *Životní styl a duchovní život: odpovědi k otázkám*. Vydání první. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, s.r.o., 2015. ISBN 978-80-7412-199-9
42. KUKLA, L. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 9788024738741.

43. HONZÁK, R. *Psychosomatická prvouka*. Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-912-4.
44. SAMUEL. *Celým srdcem: úvahy o budoucnosti křesťanství v našem světě*. Praha: Triáda, 2013. Delfín. ISBN 978-80-7474-069-5.
45. ČEVELA, R., KALVACH, Z., ČELEDOVÁ, L. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3901-4.
46. MÁTEL, A., SCHAVEL, M., MÜHLPACHR, P. *Aplikovaná etika v sociální práci*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. ISBN 978-80-87182-13-0.
47. RAŠTICOVÁ, M., BÉDIOVÁ, M. *Práce, nebo důchod?: senioři, trh práce a aktivní stárnutí*. Brno: B&P Publishing, 2018. ISBN 978-80-7485-177-3.
48. KRHUTOVÁ, L. *Autonomie v kontextu zdravotního postižení*. Boskovice: Albert, 2013. ISBN 978-80-7326-232-7.
49. RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes: od objektivního k existenciálnímu a věčnému*. Praha: Vyšehrad, 2008. Moderní myšlení [Vyšehrad]. ISBN 978-80-7021-933-1.
50. ELICHOVÁ, M. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada Publishing, 2017. ISBN 978-80-271-0080-4.
51. DOČKAL, J. *Člověk v současném světě: než začneme studovat sociální práci*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-53-8.
52. MAREŠ, P. *O chudobě v české a slovenské společnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1245-5.
53. KREBS, V. *Sociální politika. 6., přepracované a aktualizované vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-921-2.
54. WAISOVÁ, Š. *Ve stínu modernity: perspektivy a problémy rozvoje*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-54-7.
55. ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0197-4.
56. KAHOUN, V. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly. 2., aktualiz. vyd.* Praha: Triton, 2013. ISBN 978-80-7387-733-0.
57. BARTÁK, M. *Ekonomika zdraví: sociální, ekonomické a právní aspekty péče o zdraví*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-503-8.
58. WAISOVÁ, Š. *Chudoba a bohatství v současném světě: sborník z konference*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-86-5.

59. KOLIBOVÁ, H. *Sociální politika 2: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: OPTYS, 2008. ISBN 978-80-85819-67-0.
60. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0211-0.
61. KODYMOVÁ, P. *Historie české sociální práce v letech 1918-1948*. V Praze: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2256-9.
62. TOKÁROVÁ, A., BEDNÁRIK, R., HALEČKA, T. *Sociálna práca: kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. 4. vyd. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2009. ISBN 978-80-89295-16-6.
63. KOLIBOVÁ, H. *Sociální politika 1: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: OPTYS, 2007. ISBN 978-80-85819-62-5.
64. GOLDMANN, R. *Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín*. 2. přeprac. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0350-1.
65. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.
66. KASPER, W. *Milosrdenství: základní pojem evangelia - klíč křesťanského života*. Přeložil Lucie KOLÁŘOVÁ. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2015. ISBN 978-80-7325-366-0.
67. THOMAS, M., PIERSON, J. *Dictionary of social work*. London: Collins, 2002. ISBN 0-00-322-3310.
68. NOUWEN, H. J. M. *Duchovní život jako cesta*. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-303-0.
69. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
70. SÝKOROVÁ, D., KLIMENTOVÁ, E. *Poverty and social work*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2016. ISBN 978-80-7464-891-5.

Elektronické zdroje

71. MPSV [online]. [cit. 2019-02-13], Pomoc v hmotné nouzi, Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5#ohn>
72. MPSV [online]. [cit. 2019-03-14]. *Kdy máte nárok na podporu v nezaměstnanosti?* Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/14156>

73. MPSV [online]. [cit. 2019-03-14]. *Státní sociální podpora*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/2#dsp>
74. MPSV [online]. [cit. 2019-03-18]. *Příjmy a životní úroveň*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/871>
75. MPSV [online]. [cit. 2019-03-18]. *Příjmy a životní úroveň*. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/34725/Informace_o_MMe_od_1_ledna_2019_na_web_MPSV.pdf
76. Integrovaný portál MPSV [online]. [cit. 2019-03-16]. *Životní a existenční minimum*. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min
77. Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace [online]. [cit. 2019-02-24]. Dostupné z: http://www.lidskaprava.cz/uploads/03_dokumenty/04_uvod/03_CERD-.pdf
78. VANČURA, M. *Psychospirituální krize*. VODÁČKOVÁ, D. a kol., *Krizová intervence*, 2002, 1: 329-357, [online]. [cit. 2019-01-23], Dostupné z: https://scholar.google.cz/scholar?hl=cs&as_sdt=0%2C5&q=duchovn%C3%AD+krize&btnG=
79. SPOUSTA, V. *Krize současné společnosti a proměny hodnot na přelomu tisíciletí*, roč. LVIII, 2008, *Pedagogika*, s. 241. [online]. [15. 2. 2019]. Dostupné z: http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/files/2014/01/P_2008_3_04_Krize_241_252.pdf
80. KOFROŇOVÁ, O, et al. *Problémy trhu práce a politiky zaměstnanosti*. Masarykova Univerzita Brno, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí České republiky, Národní vzdělávací fond, Brno a Praha, 2003, s. 35. [online]. [23. 2. 2019]. Dostupné z: <http://samba.fsv.cuni.cz/~cabanova/SPPRAXE2008/NEZAMEST/zprava.pdf>
81. Míček, L. *Zážitky transcendence a jejich význam pro duchovní vývoj*. *Studia Theologica*, TV, zima 2002, s. 67-68. [online]. [14. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2002/04/06.pdf>

Abstrakt

Tato diplomová práce si klade za cíl pohlédnout na chudobu, která je součástí lidského života, z několika úhlů. Jejím úkolem není zaměřovat se na problematiku chudoby pouze z hlediska hmotného nedostatku, čímž se zabývá sociální politika, nýbrž se snaží poodkrýt i další možné druhy chudoby, které mohou člověka ohrožovat dokonce i na životě.

Člověk je ve své přirozenosti tvorem zahrnujícím v sobě složky biologické, sociální, psychologické i spirituální. Proto je označován jako bytost bio-psycho-socio-spirituální. Z tohoto důvodu se obdobně jako i v jiných tématech spojených s člověkem nelze zabývat pouze jednou z těchto složek, ale je třeba využít údajů z nich všech, aby se dosáhlo kompletního vysvětlení dané problematiky.

Tato práce v první kapitole vymezuje, co je chudoba, a definuje pojmy, které jsou její součástí. Jmenuje různá pojetí chudoby a osoby, které nejvíce tato problematika sužuje. Druhá až pátá kapitola specifikují již konkrétní druhy chudoby, a to fyzickou, kulturní, vztahovou, duchovní a duševní chudobu. Šestá kapitola se již ubírá jiným směrem, a sice jaký má postoj k problematice chudoby stát a jaká jsou jeho možná opatření v oblasti chudoby. Poslední, sedmá kapitola se zabývá křesťanstvím a historií chudoby v jeho rámci.

Klíčová slova

chudoba – křesťanství – člověk – sociální politika

Abstract

This thesis aims to point out poverty from several perspectives that are part of human life. The focus of the thesis is not only a problem of poverty in terms of material shortage referred to social policy but also it tries to uncover other possible types of poverty that can threaten human life.

A human is from its nature a creature of biological, social, psychological and spiritual components. Therefore, it is defined as a bio-psycho-socio-spiritual being. For this reason, as with other human-related topics, it is not possible to deal with one of these components but data from all these areas need to be used to provide a complete explanation of the issue.

The first chapter defines poverty and associated terms. Moreover, it names different approaches to poverty and affected persons. From chapter Two to Five the author specifies particular types of poverty-physical, cultural, relationship, spiritual and mental poverty. In comparison to previous chapters, chapter Six is explaining the state's attitude to poverty and possible measures that can be conducted. The last seventh chapter deals with Christianity and its history of poverty.

Keywords

poverty - Christianity - human - social policy